

MONITOR HOSPODÁRSKEJ POLITIKY

2018, Č.1 / MAREC
KHP, NHF, EUBA

**TÉMA ČÍSLA:
ZAOSTRENÉ NA
KONKURENCIESCHOPNOSŤ
PRIEMYSLU**

- **NÁKUPNÉ SPRÁVANIE AKO SPOLUVINNÍK „MASLOVEJ KRÍZY“**
- **JE TU DEFINITÍVNY KONIEC MZDOVÉHO VANKÚŠA?**
- **VEĽA AJ MÁLO PRIDANEJ HODNOTY V PRIEMYSELNEJ VÝROBE**

EDITORIÁL

Milí naši čitatelia,

Dohodli sme sa s Asociáciou priemyselných zväzov na kooperácii pri vydávaní niekoľkých čísel nášho časopisu. Veríme, že to našej práci dodá ďalší pozitívny stimul. Pri týchto vydaniach zameriavame sekciu „Téma čísla“ na problémy týkajúce sa priemyselnej výroby (predovšetkým na témy konkurencieschopnosti či vplyvov digitalizácie). Toto vydanie je prvé z pravdepodobných troch, ktoré plánujeme pripraviť v takejto kooperácii. Príspevky v „Téme čísla“ mimo iné preukazujú, že faktor konkurencieschopnosti v podobe jednotkových nákladov práce vyprchal; že pripravenosť na digitalizáciu má veľmi vážne trhliny; alebo že priemyselná výroba má tak silné medziodvetvové väzby, že posudzovať ju izolovane je fakt málo. A aj o tom má byť nová priemyselná politika.

V sekcii „Aktuality“ prinášame analytický komentár k pohybu cien potravín, ku ktorému došlo na prelome rokov. A o diferenciácii slovenských domácností v spotrebe vypovedá príspevok v sekcii „Zaujímavosti“.

V tomto roku si pripomíname okrúhle jubileá nášho samostatného aj bývalého spoločného štátu, preto sa v sekcii „Zaujímavosti“ budeme venovať ekonomickým otázkam spojeným s týmito zlomovými momentmi. V tomto čísle ide o „ekonomickú“ argumentáciu pri delení bývalého Československa.

Vďaka za všetky konštruktívne pripomienky a námety.

OBSAH

Karol Morvay

AKTUALITY

Beh na maslo.....	3
Aktuality z regiónu strednej a východnej Európy.....	6

TÉMA ČÍSLA

Digitálne pripravení v ústrety automatizácii	7
Ostane budúcnosť Slovenska v rukách priemyslu?	10
Produktivita, mzdové náklady a jednotkové náklady práce spracovateľského priemyslu v medzinárodnom porovnaní	14
Opatrnejšie s tou pridanou hodnotou v priemysle!	18

ZAÚJÍMAVOSTI

Pre nový štát nový prístup k reformám	22
Ako sa argumentovalo v prospech iného prístupu k transformácii pri vzniku samostatnej republiky	22
Nerovnosti v spotrebe z pohľadu príjmov a cenového vývoja na Slovensku	26
Aké sú dôsledky asymetrických informácií na poistnom trhu?	30
Číslo, ktoré nás zaujalo	32

Názory autorov prezentované v tejto publikácii nemusia reprezentovať názory inštitúcií v ktorých pôsobia.

Príspevky členov Katedry hospodárskej politiky vznikli v rámci projektu ITMS 26240120032: „Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí“. Projekt bol spolu financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Tlačená verzia časopisu vyšla s finančnou podporou Asociácie priemyselných zväzov.

Vedecko popularizačný časopis – Monitor hospodárskej politiky – štvrťročná periodicitá.

Príspevky jednotlivých autorov prechádzajú recenzným konaním.

Šéfredaktor: Karol Morvay,

Výkonný redaktor: Martin Hudcovský

Redakčná rada: Martin Lábj, Martin Hudcovský, Kristína Petriková, Elena Fífeková, Daniela Pobudová, Richard Kališ.

Vydáva: Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave.

ISSN: 2453-9287

Beh na maslo

Martin Hudcovský
KHP, NHF, EUBA

Názov tohto článku naozaj nie je preklepom, ani snahou zaujať vašu pozornosť netradičným titulkom. Skôr je pokusom o vyjadrenie situácie, ktorú ekonómovia poznajú z oblasti monetárnej politiky a kríz finančných inštitúcií. Tzv. „beh na banku“ (bank run) je situácia, keď vkladatelia stratia dôveru v dostupnosť svojich vkladov a masívne (a naraz) vyberajú svoje vklady. A práve takéto správanie vedie k následnému zániku banky. Podobné správanie by však čiastočne dokázalo vysvetliť vývoj ceny tak bežnej potraviny ako je maslo. To zaznamenalo v druhej polovici roku 2017 rekordný cenový nárast.

Ceny potravín v EÚ aj na Slovensku si počas troch rokov dlhej deflácie pripísali nulový nárast, v niektorých prípadoch dokonca pokles. Posledné významné zvyšovanie cien v kategórii potravín nastalo ešte v roku 2013. V roku 2017 sa však rozbehli s dlho nevídaným tempom a v decembri dosiahli úroveň rastu 6,4 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom. S takýmto tempom rastu sa SR zaradila na čelo celej EÚ.

Avšak vývoj cien tovarov je značne volatilná kategória, keďže na jej úroveň pôsobí celá rada rozličných faktorov. Dôležitá je sezónnosť ponuky alebo vplyv počasia, ktoré následne vyústia do ponukových a dopytových šokov. Naskytuje sa tak hneď niekoľko možností vysvetlenia, prečo sa maslo ako základná potraviná vymkla v oblasti ceny spod bežného vývoja. Aspoň časti z nich sa budeme v tomto článku venovať.

Maslo ako téma diskusií

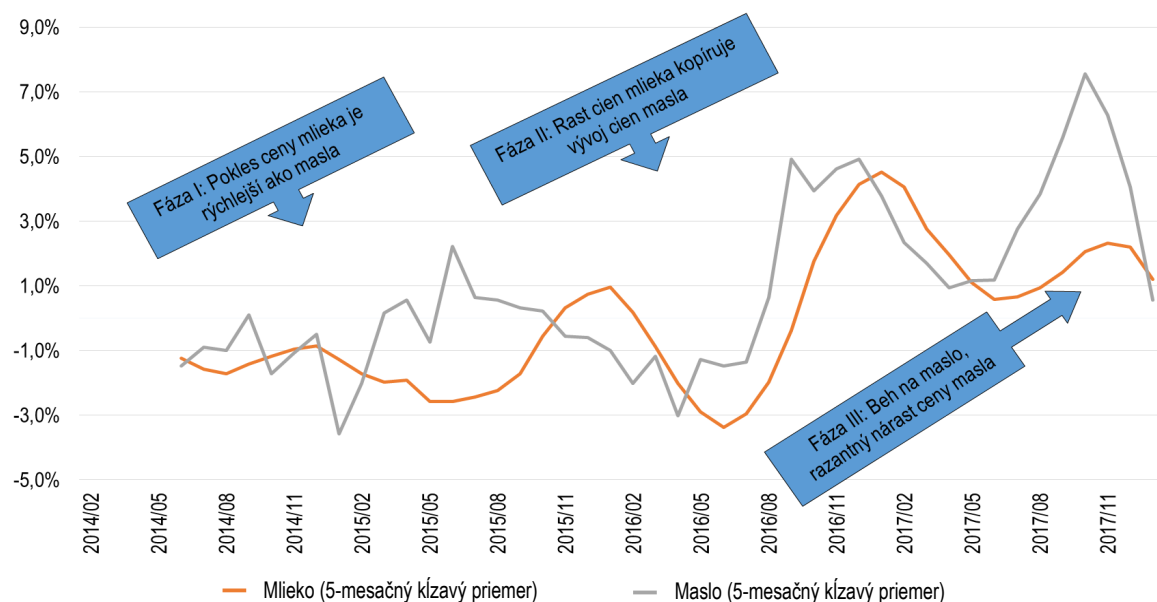
Maslo samotné je považované za základnú potravinu. Nejedná sa len o priamu spotrebu masla v domácnostiach, ale aj spotrebu pri výrobe ďalších produktov, pri ktorých je maslo nevyhnutnou súčasťou receptu. Takto sa cenový nárast prenáša aj do ďalších potravín. Zmena v jeho cene tak má veľký sociálny dopad na celé obyvateľstvo a jej vývoj je veľmi citlivo vnímaný.

Už v lete minulého roku začala spoločnosťou

rezonovať téma zvyšujúcej sa ceny masla, pričom odhady hovorili o kulminácii ceny masla v predvianočnom období. Zaznelo rovnako niekoľko argumentov, ktoré mali prispieť k vytvoreniu takejto situácie. Hovorila sa o rastúcej cene mlieka ako prvotnej suroviny, o zvýšenom exporte mlieka (Valachy, 2018) alebo o dorovnávaní cenovej medzery, ktorú si cena masla niesla z minulosti (teda iné mliečne produkty rástli rýchlejšie). Pomenej sa do povedomia dostal vnútorný obchod Únie, teda import masla z iných krajín. Tieto faktory sa dajú relatívne jednoducho overiť.

Cena mlieka ako príčina

Prvý faktor o zvýšenej cene mlieka ako prvotnej suroviny na výrobu masla môžeme zamietnuť a to hneď na základe viacerých pozorovaní. Na grafe 1 môžeme vidieť, že vzťah vývoja cien mlieka a masla možno popísať v troch fázach. Prvou fázou (1/2014 – 6/2016) je obdobie poklesu cien oboch produktov avšak s mierne rýchlejšim poklesom cien mlieka (priemer poklesu je 1,9 % pri masle a 2,5 % pri mlieku). Druhou je fáza (7/2016 – 5/2017) rastu cien mlieka na približne rovnakej úrovni ako cien masla. Poslednou fázou (6/2017 – 11/2017) je odpútanie sa od vzájomného vývoja a razantný nárast cien masla. Pre porovnanie, dynamika rastu cien masla bola v poslednom období na tempe 83 % ročne, zatiaľ čo tempo rastu mlieka predstavovalo 26 %. Znamená to, že ak by sa takéto tempá rastu udržali po celý rok, cena masla by sa takmer zdvojnásobila, zatiaľ

Graf č. 1: Vývoj trhových cien mlieka, masla v EUR/100 kg

Prameň: EU Milk Market Observatory, vlastné výpočty a spracovanie.

čo cena mlieka by vzrástla „len“ o štvrtinu. Rast ceny mlieka tak nedokáže samostatne vysvetliť nárast cien masla.

Ďalším faktorom bol zvýšený export masla mimo EÚ, čo pri obmedzených možnostiach rozširovania produkcie v rámci EÚ tlačí na rast cien produktu. Avšak podľa posledných údajov o exporte masla bolo v roku 2017 exportované z EÚ menej masla ako v roku 2015 a 2016 (v porovnaní s rokom 2016 o 17 % menej) (CLAL, it, 2018). Ani tento faktor nepomáha vysvetliť správanie sa ceny masla, aj keď nižšie množstvo exportu nemusí automaticky znamenať väčší

Tabuľka 2: Priemerný ročný rast cien vybraných mliečnych produktov

Produkt	Priemerné ročné tempo rastu
Jogurt ovocný	-0,8%
Pasterizované plnotučné mlieko	0,3%
Syr Eidamská tehla	0,2%
Tvaroh	1,4%
Čerstvé maslo	1,0%

Prameň: ŠÚ SR, vlastné výpočty.

množstvo dostupného na domácom trhu.

Tretím faktorom, ktorým sme sa zaoberali je overenie vplyvu faktora dobiehania cenovej medzery medzi maslom a ostatnými mliečnymi produktmi. Pre získanie prehľadu tak stačí získať priemerné tempo rastu cien týchto produktov a porovnať, či maslo zaostávalo v raste cien za ostatnými produktmi.

Tabuľka 1 nám poskytuje presvedčivé dôkazy, že o korekciu relatívnych cien medzi mliečnymi produktmi a maslom sa nejednalo. Maslo rástlo v ročnom priemere na úrovni 1 %, zatiaľ čo iné produkty boli veľmi blízko stagnácie a v prípade jogurtu dokonca v poklese. Takže ani tento faktor nie je dostačujúci na vysvetlenie správania sa ceny masla.

Pokles importu v rámci EÚ

Jeden z dôležitých faktorov, ktorý naozaj dokáže (aspoň čiastočne) vysvetliť vývoj cien masla je málo komunikovaný import z iných členských krajín. Aj napriek tomu, že slovenská produkcia masla vzrástla v porovnaní s rokom 2016 o viac ako 4 %, import jedlých tukov predbežne¹ poklesol o viac ako 21 %. Avšak ani pri

¹ Predbežné údaje po október 2017 (ŠÚ SR).

jednotkovej elasticite ponuky by to neznamenalo rast cien na rovnakej úrovni. Jedná sa len o výpadok importu, nie celkovej sumy produkcie masla (domáca produkcia masla narástla – viď box 1). Ako však z údajov vyplýva – maslo má veľmi ďaleko k takej úrovni elasticity. Cena masla vzrástla v rámci tretej fázy o 67 %. Dokonca sa javí, že vďaka súhre okolností (obdobie pred Vianočnými sviatkami) sa na Slovensku v prípade masla prejavil tzv. „efekt rozbehnutého vlaku“ v spojení s už spomínaným efektom „behu na banku“.²

Záver

Efekt výpadku importu, ktorý by za iných okolností viedol k síce badateľnejšiemu zvýšeniu cien (ale určite nie tak výraznému ako v skutočnosti) sa multiplikoval ďalšími dvomi

efektmi. Prvým bol v monetárnej oblasti známy „efekt behu na banku“, pretože spotrebitelia sa obávali o dostupnosť tovaru v obchodoch pred Vianocami. To viedlo k rastu dopytu, vypredaniu zásob a samozrejme ešte k rýchlejšiemu rastu ceny. Zároveň dostupnosť masla v obchodoch klesala. K tomu sa k nemu pripojil efekt rozbehnutého vlaku, ktorý motivoval kupovať maslo do zásoby, pretože spotrebitelia jednoducho vzájomne kopírovali svoje správanie. Výsledkom tak bola nevídaný nárast ceny, ktorý z väčšej časti vytvorili hlavne spotrebitelia svojim nákupným správaním. To že sa naozaj jednalo o dočasný efekt možno konštatovať na základe vývoja cien masla po jeho kulminácii v novembri 2017. Už v decembri začala pozvoľne klesať a predpokladá sa, že už v lete tohto roku dosiahne opäť úroveň, ktorú dosahovala pred rokom.

Box 1: Pokus o vypočítanie jednotkovej elasticity masla (objektívna zmena ceny)

Údaje, ktoré sú známe:

- Spotreba masla na osobu je 3,9 kg v roku 2016
- Ročná domáca produkcia masla v roku 2016 je 8970 ton.
- Predpokladáme, že v roku 2017 nastal pokles v importe masla o 21 %
- Produkcia masla na Slovensku vzrástla v roku 2017 o 4,2 %
- Nepoznáme proporciu exportu na domácej produkcii masla
- (odhadujeme tri scenáre, kde export tvorí 25 %, 50 % a 75 % domácej produkcie)

Z počtu obyvateľov v roku 2016 súdime, že celková spotreba masla v roku 2016 predstavovala 21197 ton. Import teda predstavuje asi 58 % celkovej spotreby masla. Pri scenári č. 1 (export 25 % domácej produkcie) by import predstavoval až 68 %, pri exporte 50 % by to bolo 79 % a pri exporte 75 % by import predstavoval až 89 % spotrebovaného masla v SR. Ak nastal 21 % prepad v importe masla v roku 2017, množstvo importovaného masla kleslo na 11431 ton v prvom scenári; na 13203 ton v druhom scenári a na 14974 ton a v treťom scenári. Pokles celkového predaného masla (domáca produkcia – export + import) v roku 2017 teda predstavuje pri prvom scenári pokles asi o 13 %, v druhom scenári asi 15,7 % a pri treťom scenári asi 18,3 %. Tieto hodnoty tak predstavujú „objektívny“ nárast ceny, pokiaľ by maslo dosahovalo jednotkovú elasticitu ponuky (zníženie ponuky o percento by viedlo k nárastu ceny o percento). Z toho vyplýva, že ak nastal prepad ponuky masla napr. o 18,3 %, objektívnym zvýšením by bol nárast ceny masla práve o rovnaké percento. Nárast ceny nad 13 % (15,7 % alebo 18,3 %) tak nemožno prisúdiť reálnemu poklesu ponuky. V skutočnosti však cena masla narástla o 67 % čo je nevyhnutné prisúdiť aj iným (skôr behaviorálnym) faktorom. A ich veľkosť bola väčšia ako reálny pokles ponuky.

Zdroj údajov: CLAL.it, 2018; ŠÚ SR 2018.

² Efekt rozbehnutého vlaku je popísaný v teórii spotrebiteľského správania ako jav keď ľudia nakupujú produkt hlavne kvôli tomu, že ostatní spotrebitelia ho nakupujú tiež.

Aktuality z regiónu strednej a východnej Európy

Vladimír Bačišin

Chorvátsko

Približovanie Chorvátska do eurozóny, do schengenského priestoru a Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) - to sú tri hlavné ciele zahraničnej politiky pre tento rok.

Tvrdí to ministerka zahraničných vecí a európskych záležitostí Maria-Peččinović Buric. Chorvátsko podľa tohto vyhlásenia vie, čo musí urobiť na dosiahnutie každého z týchto troch cieľov. Samozrejme, splnenie žiadneho z týchto cieľov nezávisí len na Chorvátsku. Všetky z nich sú podmienené pozíciou iných štátov a nevyriešenými problémami, ktoré existujú po celé desaťročia.

Srbsko

Medzinárodný menový fond tvrdí, že Srbsko na konci trojročného programu fiškálnych korekcií ukázalo vynikajúce výsledky. Na základe toho Srbsko vystúpilo z trojročného programu Medzinárodného menového fondu (MMF) v hodnote 1,32 miliárd \$. V roku 2014 prijali srbské orgány program rozpočtovej korekcie, posilňujúci finančný sektor. V dôsledku toho fiškálne účty štátu v minulom roku vykazovali pozitívny zostatok. Nezamestnanosť v Srbsku sa v súčasnosti približuje k historickým minimám a bankový systém ukazuje stabilitu, uviedol MMF.

Ukrajina

Na tieňovú (teda neoficiálnu, štatisticky nezachytenú) ekonomiku Ukrajiny pripadá 44,8 % hrubého domáceho produktu. Svedčí o tom správa Medzinárodného menového fondu (MMF). Ekonomovia, ktorí pripravili správu o tieňovej ekonomike Ukrajiny, vypočítali, že od roku 1991 do roku 2015 priemerná úroveň tieňovej ekonomiky predstavovala necelých 50 % HDP. Najviac ekonomiky sa skrývalo do tieňa v roku 1998, bolo to 57% HDP. Najnižšia hodnota tohto ukazovateľa pripadla na rok 1991, keď sa rozpadal ZSSR.

Bulharsko

Svetová banka opäť zvýšila svoju prognózu rastu bulharského hospodárstva v nasledujúcich rokoch. Podľa novej správy o globálnych ekonomických vyhliadkach bude ekonomika rásť o 3,9% v tomto roku, v roku 2019 - 4%, a v roku 2020 - o 3,9%. Pre porovnanie, v predchádzajúcej prognóze odborníci Svetovej banky očakávali, že v tomto a nasledujúcom roku bude ekonomika Bulharska rásť o 3,7%.

Bielorusko

Bieloruská vláda dúfa, že v roku 2018 sa zvýši HDP aspoň o 3,5%. Prognózy expertov sú skromnejšie:

Svetová banka predpovedá rast na úrovni 2,1%, MMF - 0,7%.

S čím všetci odborníci súhlasia - očakávaný rast nebude určený štrukturálnymi zmenami v bieloruskej ekonomike, ale priaznivejším vonkajším prostredím.

Svetová banka odhaduje, že HDP v Bielorusku sa v roku 2017 zvýšil o 1,8%, miera inflácie dosiahla 9% a deficit bežného účtu - 3,2% HDP.

Rusko

Rast hrubého domáceho produktu (HDP) Ruska bol v minulom roku 1,5 %. S týmto údajom prišiel Štatistický úrad Ruskej federácie (Rosstat). Je to však menej ako predpokladala vláda Dmitrija Medvedeva, ktorá očakávala, že ruská ekonomika sa zväčší o 2%. V tomto roku môže byť rast o niečo vyšší ako v minulom. Hlavným stimulom môže byť zníženie menovej politiky, teda zníženie úrokov. V Rusku sa v minulom roku skončila recesia.

Digitálne pripravení v ústrety automatizácii¹

Patrik Jankovič
KHP, NHF, EUBA

Stojíme pred bránami štvrtej priemyselnej revolúcie, ktorá so sebou prináša veľké zmeny a výzvy. Je Slovensko prichádzajúcimi zmenami ohrozené? A sme na tieto výzvy pripravení?

Pracovné miesta sa vplyvom automatizácie menia. V krajinách OECD je v priemere pre 34% pracovných miest možné automatizovať viac ako polovicu pracovnej náplne. Technologický pokrok so sebou nevyhnutne prináša inovácie. Inovácie ľuďom prácu uľahčujú, urýchľujú, zvyšujú ich produktivitu. Problém nastáva, keď nové nástroje, zariadenia, softvéry či aplikácie prácu ľudí nahrádzajú. Automatizácia vo väčšine neohrozuje pracovné miesto ako také, ale nahrádza časť jeho náplne.

Na Slovensku je v súčasnosti možné automatizovať viac ako polovicu výkonov pri 46% pracovných miest. Je to najviac spomedzi krajín OECD

OECD minulý rok vo svojom reporte „The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries“ odhadla, že v 28 krajinách OECD je s vysokým rizikom možné automatizovať 9% pracovných

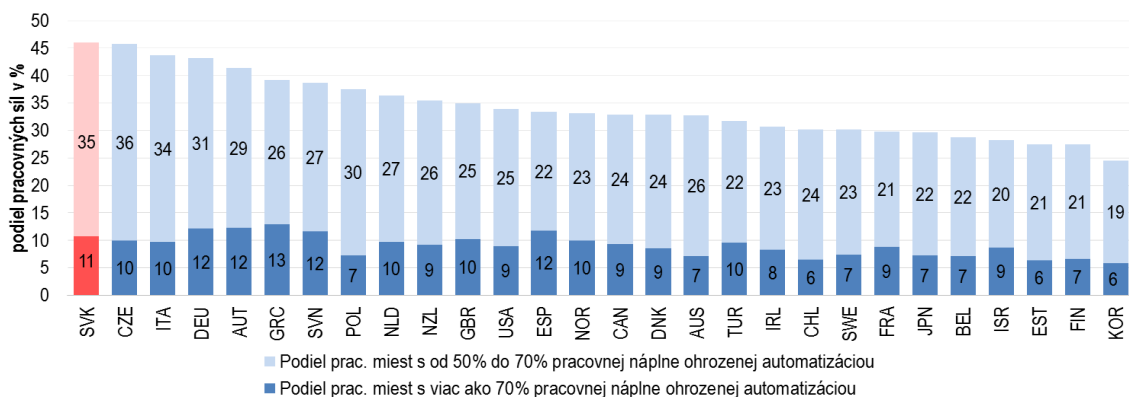
miest. Vysoké riziko automatizácie znamená, že pri pracovnej pozícii je možné nahradiť viac ako 70% jej náplne. Týmto spôsobom je vysoko ohrozených až 12,2 % rakúskych pracovníkov, najmenší je ich podiel v Južnej Kórei, len 6%. Slovensko je v tomto ohľade na šiestom mieste s 10,7% pracovných síl vysoko ohrozených automatizáciou.

S Čechmi vedieme rebríček v kategórii podiel pracovnej sily označenej ako signifikantne ohrozenej automatizáciou. Automatizáciou signifikantne ohrozené pracovné miesto znamená, že je možné nahradiť od 50% do 70% jeho výkonov. V prípade Česka aj Slovenska je takto ohrozených až 35% pracovných miest, čo je výrazne viac ako priemer 28 krajín OECD, teda 25%.

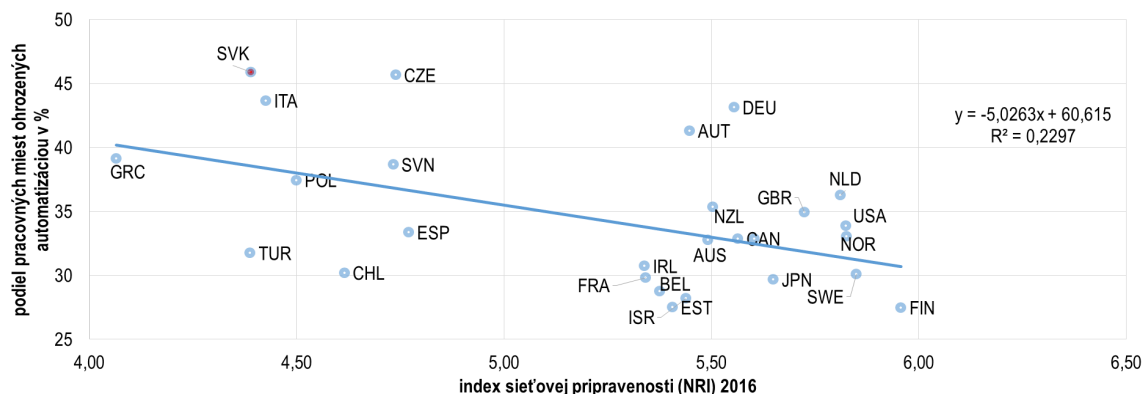
V súhrnnom ukazovateli Slovensko rebríček krajín OECD vedie. Na Slovensku je pri 46% pracujúcich možné nahradiť viac ako polovicu ich výkonov. Po sčítaní predošlých ukazovateľov ohrozenosti automatizáciou zisťujeme, že Slovensko je spomedzi sledovaných

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu mladých vedeckých pracovníkov č. I-18-103-00, Sociálno-ekonomické dopady Priemyslu 4.0 na zamestnanosť na Slovensku a vo vybraných krajinách.

Graf 1: Sledovaných 28 krajín OECD podľa ohrozenosti pracovných miest automatizáciou

Prameň: The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries (OECD), vlastné spracovanie

Graf 2: Nepripravení sú prichádzajúcimi zmenami viac ohrození

Prameň: The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries (OECD), vlastné spracovanie

28 krajín ohrozené najviac. V tesnom závесе je Česko s 45,5%, Taliansko s 43,5% a Nemecko s 43% pracovných miest minimálne signifikantne ohrozených automatizáciou (viď Graf 1). Priemer 28 hodnotených krajín OECD je 34%. Môžeme teda usúdiť, že Slovensko je zmenami, ktoré prinesie štvrtá priemyselná revolúcia, výrazne ohrozené.

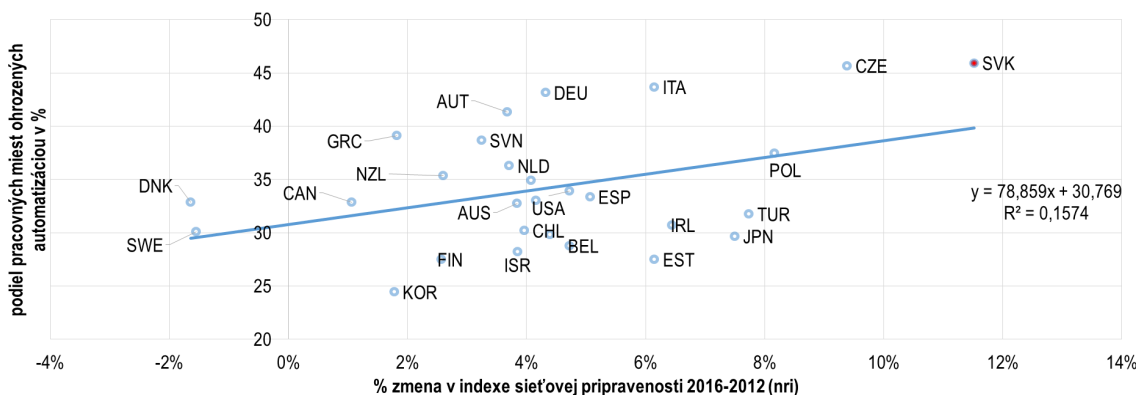
V indexe pripravenosti NRI sme sa zlepšili o 64 miest, patrí nám priečka 47 zo 142 hodnotených krajín

Na hodnotenie pripravenosti krajiny na technologické zmeny použijeme takzvaný „The Networked Readiness Index“ (NRI), alebo aj Index sieťovej pripravenosti, ktorý od roku 2012 pripravuje Svetové ekonomické fórum. Index NRI meria schopnosť krajiny využiť nadchádzajúce informačno-technologické zmeny na zvýšenie svojej konkurencieschopnosti a na

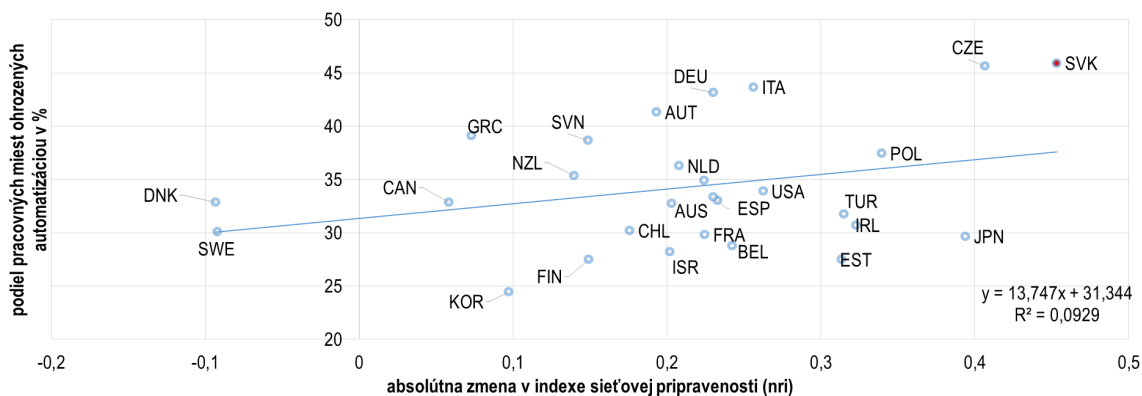
zlepšenie životnej úrovne v krajine. Vyhodnocuje 57 ukazovateľov od politického, regulačného, inovatívneho prostredia, cez pripravenosť a dostupnosť modernej infraštruktúry, rovnako aj jej využívanie domácnosťami, firmami a vládou, až po ich celkový vplyv na ekonomickú a sociálnu sféru. Slovensko v roku 2016 obsadilo v rebríčku sieťovej pripravenosti z celkovo 142 krajín 47 miesto. Od roku 2012, kedy sa uskutočnili prvé merania, došlo v rámci 142 krajín k pozitívnemu posunu Slovenska o 64 miest. Pri porovnaní s 28 krajinami OECD sme sa za 4 roky vyšvihli o dve priečky z posledného miesta z roku 2012 na tretiu pozíciu od konca.

Nepripravení sú prichádzajúcimi zmenami ohrození viac.

Graf č 2 poukazuje na jednoduchý fakt, že krajiny, ktoré sú na technologické zmeny pripravené slabšie, respektíve dosahujú

Graf 3: Ohrozené krajiny sa pripravujú relatívne lepšie

Prameň: The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries (OECD), The Global Information Technology Report 2016 (WEF), vlastné spracovanie

Graf 4: Ohrozené krajiny sa pripravujú lepšie aj v absolútnych číslach

Prameň: The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries (OECD), The Global Information Technology Report 2016 (WEF), vlastné spracovanie

nižšie skóre v Indexe pripravenosti NRI (horizontálna os), majú vyšší podiel pracovných miest ohrozených technologickými zmenami (vertikálna os). Koeficient korelácie -0,4793 poukazuje na stredne silnú závislosť medzi premennými. Ako vidíme, Slovensko sa v Grafe 2 nachádza v ľavom hornom rohu, čo znamená, že je výrazne ohrozené a slabšie pripravené.

Krajiny viac ohrozené automatizáciou sa v indexe pripravenosti NRI zlepšujú výraznejšie

Pri pohľade na Graf 3, kde vertikálna os opisuje percentuálny podiel automatizáciou viac ako signifikantne ohrozených pracovných miest a na horizontálnej osi o koľko percent v skóre pripravenosti (NRI) sa krajina za posledné 4 roky zlepšila, vidíme, že krajiny, ktoré sú viac ohrozené automatizáciou sa v pripravenosti zlepšujú relatívne viac (koeficient korelácie 0,3967). Medzi rokmi 2012 až 2016 si v pripravenosti najvýraznejšie polepšilo práve Slovensko. Naše skóre v RNI indexe narástlo o takmer 11,52%, zatiaľ čo priemer tu hodnotených krajín bol 4,41%.

Z dôvodu konvergencie v indexe sieťovej

pripravenosti RNI by sa mohlo javiť, že ak rastieme z nízkych hodnôt, rast bude vysoký. Preto sme sa v Grafe 4. pozreli aj na aspekt rastu v absolútnych číslach. Na horizontálnu os sme naniesli absolútnu zmenu, namiesto zmeny percentuálnej. Aj napriek úprave ukazovateľa vidíme, že **Slovensko si v indexe sieťovej pripravenosti polepšilo skóre najviac spomedzi 28 hodnotených krajín OECD**. Tým skóre narástlo v priemere o 0,21 bodu, zatiaľ čo Slovensko o 0,45 bodu. Podľa indexu NRI vzhľadom, že do budúcnosti pripravení nie sme, ale pripravujeme sa najrýchlejšie.

Technologické zmeny prichádzajúce so štvrtou priemyselnou revolúciou budú mať výrazný vplyv na to, ktoré krajiny budú v budúcnosti úspešné. Slovenský trh práce čaká veľká výzva. Pre 46% pracovných miest je viac ako polovica pracovnej náplne nahraditeľná automatizáciou. Dáta zo Svetového ekonomického fóra a z OECD naznačujú, že v porovnaní s vybranými 28 krajinami OECD pripravení na štvrtú priemyselnú revolúciu zatiaľ nie sme. Avšak priemyselná revolúcia neprichádza zo dňa na deň. Preto je pozitívne zistenie, že Slovensko sa v Indexe sieťovej pripravenosti posúva najrýchlejšie.

Zdroje:

OECD Social, Employment and Migration, Working Papers No. 189, The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries (A COMPARATIVE ANALYSIS), Authors: Melanie Arntz, Terry Gregory, Ulrich Zierahn.

The Global Information Technology Report 2016, Innovating in the Digital Economy; Authors: Silja Baller (World Economic Forum), Soumitra Dutta (Cornell University), Bruno Lanvin (INSEAD)

Ostane budúcnosť Slovenska v rukách priemyslu?¹

Erika Stracová
KHP, NHF, EUBA

Priemysel bol mnohé roky motorom inovácií a zdrojom ekonomického rastu viacerých úspešných krajín. Okrem schopnosti absorbovať inovácie a šíriť ich do ďalších odvetví hospodárstva zohráva dôležitú úlohu aj pri vytváraní zamestnanosti. V súvislosti s prechodom na Inteligentný priemysel sa však jeho charakter postupne mení a čelí novým výzvam najmä v oblasti digitalizácie a automatizácie. Vzhľadom na to, že ide o najväčšieho ťahúňa našej ekonomiky, vkladajú sa doň nemalé nádeje aj pri zvyšovaní konkurenčných výhod Slovenska. Má však dostatočné predpoklady na to, aby zvládol budúce výzvy?

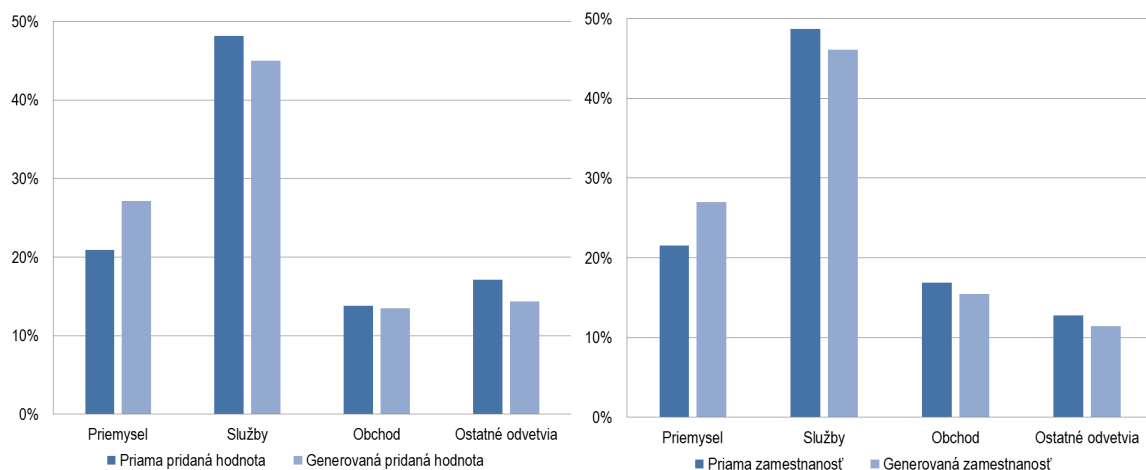
Súčasťou príprav na nástup na štvrtú priemyselnú revolúciu je aj pomenovanie faktorov konkurencieschopnosti najsilnejších odvetví a snaha o ich pretavenie do budúcich výsledkov krajiny. Slovenská vláda v roku 2013 v tomto smere schválila aj tzv. Stratégiu inteligentnej špecializácie (RIS3), ktorú vypracovalo Ministerstvo hospodárstva SR v spolupráci s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a so zástupcami podnikateľského, akademického a výskumného sektora. Analyzuje najmä zdroje ekonomického rastu a charakter konkurenčných výhod Slovenskej republiky. Venuje sa tiež inovačnému prostrediu na Slovensku, skúma podnikateľský sektor vo vzťahu k inováciám, ale aj náš výskumno-vývojový potenciál. Pozornosť je venovaná najmä nášmu najsilnejšiemu odvetviu – spracovateľskému priemyslu – a jeho úlohám v tomto procese. Mal by reflektovať nové požiadavky v oblasti výskumu a inovácií, vzdelávania a ľudského kapitálu a takisto v oblasti eko-efektívnosti. Je však dostatočne konkurencieschopný a možno sa spoliehať v tomto procese len na jedného silného hráča? Jeho súčasné postavenie a národohospodársky význam nám napovedia veľa o schopnostiach tohto odvetvia uspieť vo zvyšovaní konkurencieschopnosti v spomínaných oblastiach.

Hrubá pridaná hodnota v odvetviach

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu mladých vedeckých pracovníkov č. I-18-103-00, Sociálno-ekonomické dopady Priemyslu 4.0 na zamestnanosť na Slovensku a vo vybraných krajinách.

spracovateľského priemyslu na Slovensku rastie dlhodobo takmer dvojnásobným tempom v porovnaní s priemerom za celé národné hospodárstvo. Významne však prispieva k tempu rastu hrubej pridanej hodnoty najmä v posledných rokoch, a to najväčšou zásluhou strojárkeho a elektrotechnického priemyslu. Deje sa to aj napriek tomu, že vo všeobecnosti podiel pridanej hodnoty a zamestnanosti v priemysle na celkových veličinách v bežných cenách klesá, a to vo väčšine rozvinutých, ale aj rozvíjajúcich sa ekonomík sveta. V čom teda spočíva význam spracovateľského priemyslu a prečo je stále dôležitý pre dobré fungovanie ekonomiky a tvorbu pridanej hodnoty a zamestnanosti? Odpoveď možno hľadať v jeho schopnosti ľahko nadväzovať väzby s inými odvetviami alebo v prelievaní inovácií z kľúčových priemyselných odvetví do zvyšku hospodárstva.

Z analýzy za rok 2014 vyplýva, že približne pätina pridanej hodnoty bola vytvorená priamo odvetviami spracovateľského priemyslu. Keď sa však pozrieme na celý výrobný reťazec jednotlivých odvetví, zistíme, že mnohé z nich sú naviazané na veľký počet dodávateľov a subdodávateľov so širokým záberom pôsobnosti. Okrem previazanosti samotných priemyselných odvetví vstupuje do hry doprava, skladovanie či iné činnosti firiem poskytujúcich obchodné služby. Po zohľadnení týchto väzieb je v konečnom dôsledku slovenský priemysel zodpovedný až za takmer tretinu celkovej pridanej hodnoty vytvorenej na území nášho štátu. **Na základe**

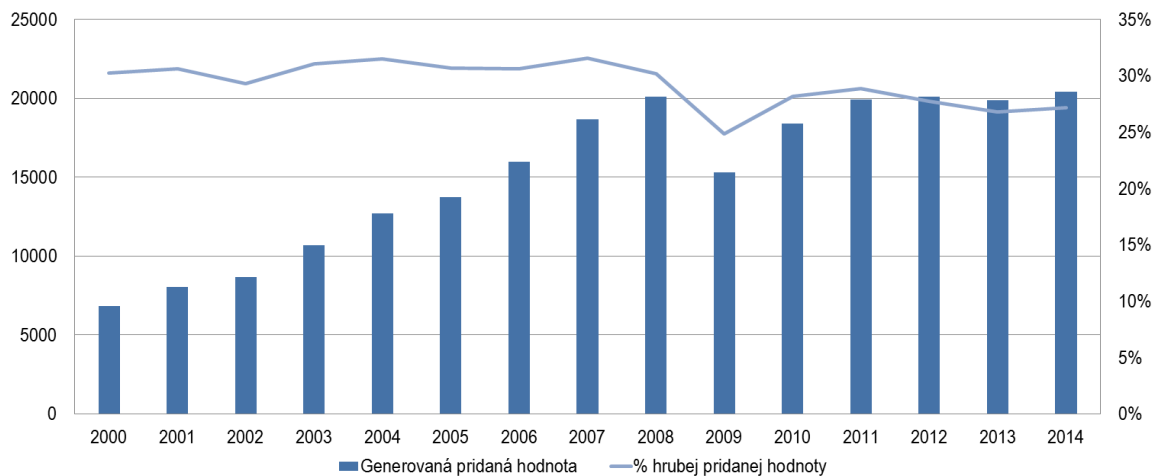
Graf 1: Podiel priamej a priamo a nepriamo generovanej pridanej hodnoty a zamestnanosti dopytom po výrobkoch príslušných odvetví (2014)

Prameň: World Input-Output Tables, vlastné výpočty

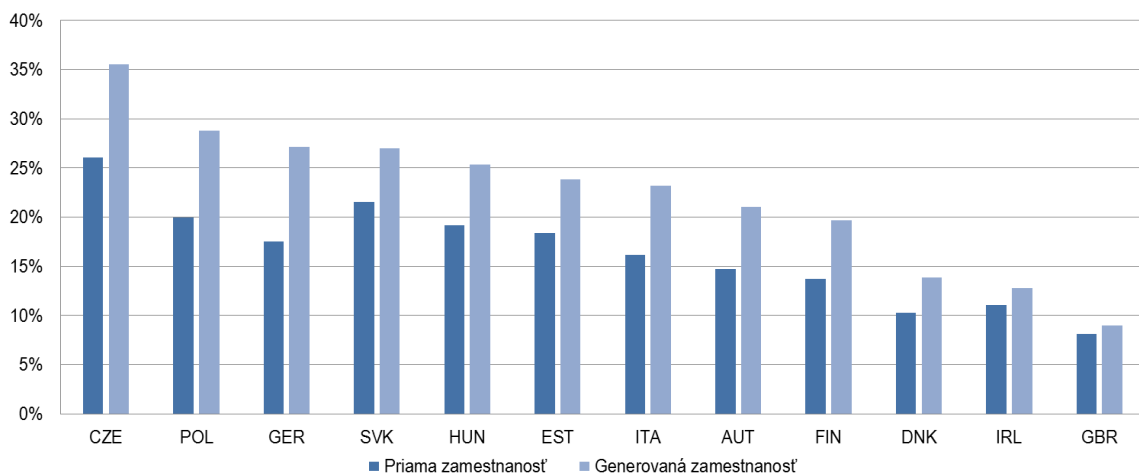
input-output analýzy možno povedať, že ide o odvetvie s najvyššími nepriamymi väzbami so zvyškom hospodárstva. Na Grafe 1 vidíme, že služby sú celkovo úspešnejšie vo vytváraní pridanej hodnoty, čo však nie je prekvapujúce, keďže nie sú tak náročné na vstupy z iných odvetví. Po zohľadnení nepriamych efektov však generujú nižšiu celkovú pridanú hodnotu, zníženú práve o časť, ktorú odčerpá spracovateľský priemysel. Situácia je veľmi podobná v prípade zamestnanosti, kde **priamo pre spracovateľský priemysel pracovalo v roku 2014 na Slovensku viac než 480 000 ľudí, pričom nepriamo bolo na toto odvetvie**

naviazaných ďalších približne 120 000 pracovných miest. To znamená, že takmer traja z desiatich zamestnancov pracovali priamo alebo nepriamo pre spracovateľský priemysel. Aj napriek tomu, že služby na Slovensku zamestnávajú veľký podiel pracujúcich, značná časť tejto zamestnanosti je generovaná práve dopytom po výrobkoch spracovateľského priemyslu.

Ak sa pozrieme na vývoj pridanej hodnoty v čase v absolútnych hodnotách a na príslušné percentuálne podiely z celkovej pridanej hodnoty, naskytne sa nám zaujímavý obraz

Graf 2: Pridaná hodnota na Slovensku generovaná dopytom po výrobkoch spracovateľského priemyslu (v s.c. roku 2005, %)

Prameň: World Input-Output Tables, vlastné výpočty

Graf 3: Podiel priamej a nepriamo generovanej zamestnanosti spracovateľským priemyslom (2014)

Prameň: World Input-Output Tables, vlastné výpočty

(Graf 2). Zatiaľ čo pridaná hodnota generovaná priamo aj nepriamo konečným použitím priemyselných produktov prevažne rástla, jej podiely na pridanej hodnote ostávajú v čase konštantné a od roku 2009 dokonca stabilne klesajú. Tento jav je dôkazom prítomnosti už spomínanej deindustrializácie, a to aj po zohľadnení nepriamych efektov na iné odvetvia. Priemysel tak čelí novým výzvam a faktorom konkurencieschopnosti založeným na inováciách a schopnostiach poskytovať súvisiace služby.

Slovensko tiež prešlo významnou zmenou štruktúry pridanej hodnoty generovanej spracovateľským priemyslom. Zatiaľ čo v

roku 2000 výraznejšie nedominovalo žiadne z odvetví a približne rovnakou mierou (cca 5–9 % z generovaných efektov) prispievali k tvorbe pridanej hodnoty výroba potravín a nápojov, veľkoobchod okrem motorových vozidiel, výroba a spracovanie kovov, výroba textílií, výroba motorových vozidiel a výroba strojov, v roku 2014 už jasne dominuje automobilový priemysel. **Z celkovej pridanej hodnoty, ktorú generuje konečné použitie priemyselných výrobkov je až 14 % naviazaných práve na výrobu motorových vozidiel.** Toto odvetvie zároveň zaznamenalo najväčšiu pozitívnu zmenu za obdobie 15 rokov (nárast o 8 p. b.). Okrem toho sa výrazne zvýšil význam výroby kovových

Graf 4: Zmena štruktúry zamestnanosti generovanej spracovateľským priemyslom (top 12 odvetví, roky 2000 a 2014, v %)

Prameň: World Input-Output Tables, vlastné výpočty

konštrukcií a výroby výrobkov z gumy a plastov. Najväčšie negatívne zmeny zažil predtým úspešný potravinársky a textilný priemysel, či veľkoobchod. Zaujímavý je aj zvýšený podiel efektov generovaných spracovateľským priemyslom na pridanú hodnotu v službách. Konečné použitie priemyselných výrobkov začalo nepriamo vytvárať pridanú hodnotu a zamestnanosť aj v odvetví účtovníckych a právnických služieb, v odvetví IT a informačných služieb a v odvetví administratívnej podpory, v ktorých pôsobia aj tzv. centrá zdieľaných služieb, ktoré sa stávajú významnými z hľadiska tvorby pracovných miest na Slovensku.

Význam spracovateľského priemyslu pre tvorbu zamestnanosti je nezanedbateľný, čo možno vyčítať aj z Grafu 3. **Okrem toho, že na Slovensku pre priemysel pracuje priamo asi pätina zamestnaných, priamo a nepriamo je to až 28%, z toho samotný strojársky priemysel vrátane výroby automobilov generuje až 8 % celkovej zamestnanosti.** V Českej republike je až 35 % celkovej práce určitým spôsobom závislej od priemyslu. Jedny z najvyšších nepriamych efektov na zamestnanosť vytvára spracovateľský priemysel v Nemecku. Významným vďaka svojim nepriamym efektom je tak aj v krajinách s nízkym priamym podielom zamestnancov v priemysle (napr. Dánsko, Veľká Británia).

Aj v prípade zamestnanosti môžeme za posledných pár rokov pozorovať určité zmeny v štruktúre (Graf 4). K najväčšiemu skoku

smenom k horným priečkam došlo nepochybne v prípade výroby motorových vozidiel. Zvýšil sa aj význam odvetvia výroby kovových konštrukcií pre tvorbu zamestnanosti a došlo k upevneniu pozície obchodu. Na druhej strane z top 12 odvetví v roku 2014 úplne vypadlo pestovanie plodín a chov zvierat.

Pre zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu na Slovensku je však dôležité aj jeho previazanie s príslušnými službami. Relatívne novým trendom je v tomto smere zriaďovanie centier zdieľaných služieb priemyselnými firmami, ktoré už na Slovensku postavili svoje výrobné fabriky. Príkladom je výrobca svetidiel Osram, automobilový závod PSA Groupe Slovakia, producent kompresorov Embraco, či automobiloví dodávatelia Johnson Controls alebo Adient. Spolu pôsobi na Slovensku už viac ako štyridsať osem takýchto centier, ktoré dokopy zamestnávajú viac než tridsať tisíc ľudí.

Slovensko sa v súčasnosti sústreďuje najviac na priemysel. Z mnohých strán sa však ozývajú hlasy, že spoliehať sa len na jedno odvetvie je riskantné. Znížiť toto riziko a zabezpečiť prosperitu sa môže podariť, ak si priemyselné spoločnosti budú na Slovensku budovať sieť nadväzujúcich služieb. Toto by mohla byť tiež cesta, ktorá by viedla k zvyšovaniu konkurencieschopnosti samotného priemyslu, k tlaku na produkovanie kvalifikovanejšej pracovnej sily a tiež k zatraktívneniu podnikateľského prostredia na Slovensku.

Produktivita, mzdové náklady a jednotkové náklady práce spracovateľského priemyslu v medzinárodnom porovnaní¹

Martin Lábaj
KHP, NHF, EUBA

Konkurencieschopnosť spracovateľského priemyslu na národnej úrovni ovplyvňuje množstvo faktorov. Spomedzi nich sú dôležitým determinantom konkurenčnej schopnosti jednotkové náklady práce, vývoj hodinovej produktivity práce a mzdových nákladov. V príspevku sa pozrieme na to, akú pozíciu má Slovensko v týchto ukazovateľoch v medzinárodnom porovnaní, a čo z toho vyplýva pre jeho ďalší rozvoj. V nasledujúcich číslach Monitoru hospodárskej politiky sa budeme bližšie zaoberať medzi-odvetvovými a vnútro-odvetvovými rozdielmi v produktivite práce, mzdových nákladoch a rozdielnym využitím pracovných síl. To nám umožní získať plastickejší obraz o spracovateľskom priemysle ako podkladu pre ďalšie rozhodovanie verejných aktérov, aj keď určité závery je možné vyvodiť aj z analýzy urobenej v tomto príspevku.

V štúdiu o stave a perspektívach rozvoja spracovateľského priemyslu Slovenskej republiky² bolo poukázané na to, že Slovensko je stále vysoko priemyselne disponovanou krajinou, s dominantným postavením strojárskoho a automobilového priemyslu. Jeho význam

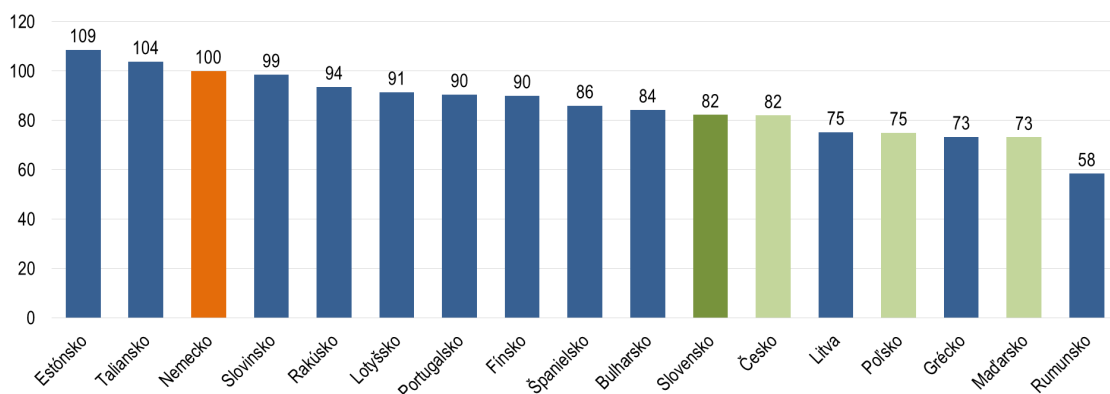
spočíva okrem iného aj vo veľkých nepriamo generovaných efektoch na ostatné odvetvia.³ Už v tejto citovanej štúdiu bolo poukázané na to, že pri tvorbe priemyselnej politiky SR, bude potrebné vychádzať z nového vnímania konkurencieschopnosti, a to v zmysle presunu dôrazu od nákladovej konkurencieschopnosti ku konkurencieschopnosti vo výstupoch, meraných nad rámec hrubého domáceho produktu. V

¹ Príspevok je súčasťou riešenia výskumného projektu APVV-15-0765 „Nerovnosť a ekonomický rast“.

² Luptáčík, M. a kol. 2016. Spracovateľský priemysel Slovenskej republiky: stav a perspektívy rozvoja. Výskumná štúdia. Bratislava: Katedra hospodárskej politiky, NHF EU v Bratislave, 2016.

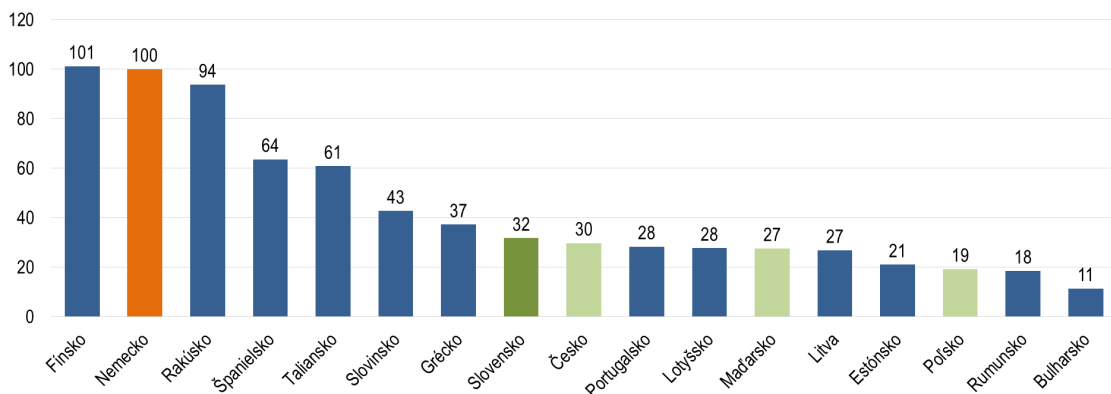
³ Okrem hore citovanej štúdie sú tieto efekty zdokumentované v príspevku E. Stracovej v tomto čísle Monitoru hospodárskej politiky.

Graf 1: Jednotkové náklady práce v spracovateľskom priemysle, 2016, Nemecko = 100*

Prameň: Schröder (2017), online: <http://dl.iwkoeln.de/index.php/s/aDBBnDqWq0xgNTW>, vlastné spracovanie.

Poznámky: * Na základne výmenných kurzov a cien roku 2016.

Graf 2: Produktivita práce v spracovateľskom priemysle, 2016, Nemecko = 100*

Prameň: Schröder (2017). Online: <http://dl.iwkoeln.de/index.php/s/4srAuDC6q6VdTiA>, vlastné spracovanie.

Poznámky: * Hrubá pridaná hodnota na odpracovanú hodinu na základne výmenných kurzov.

súvislosti s ekonomickými ukazovateľmi ide najmä o zameranie sa na rast produktivity výrobných faktorov a nie sústavné udržiavanie nízkych nákladov vstupov. Na základe medzinárodného porovnania produktivity práce, mzdových nákladov a jednotkových nákladov práce v tomto príspevku bližšie vysvetlíme, aké implikácie z toho vyplývajú pre konkrétne opatrenia priemyselnej politiky.

Jedným z významných determinantov konkurenčnej schopnosti národných ekonomík sú jednotkové náklady práce. Spomedzi iných faktorov (cenová hladina významných vstupov, investície, objem a štruktúra majetku podnikov, celý rad kvalitatívnych faktorov, regulácie, environmentálne aspekty, a pod.) zohrávajú dôležitú úlohu pri rozhodovaní sa o umiestnení výrobných aktivít malých aj veľkých nadnárodných firiem. Nižšie jednotkové náklady práce predstavujú konkurenčnú výhodu, pretože vďaka nim dokážu firmy vyprodukovať rovnaké množstvo produkcie pri nižších nákladoch práce. Na grafe 1 sú porovnané jednotkové náklady práce vo vybraných európskych krajinách. Na tomto, ako aj na všetkých ďalších grafoch sú údaje porovnávané s úrovňou v Nemecku, pre ktoré je hodnota škálovaná na 100.⁴

Jednotkové náklady práce na Slovensku boli v roku 2016 na úrovni 82 % jednotkových nákladov

práce v Nemecku. V Rakúsku boli na úrovni 94 %, a teda o 12 p. b. vyššie ako na Slovensku. Spomedzi krajín V4 malo Slovensko najvyššie jednotkové náklady práce, aj keď skutočne len o niečo vyššie ako v Českej republike (82,19 % v SR a 81,95 % v ČR). V porovnaní s Poľskom a Maďarskom boli rozdiely podstatne vyššie. Poľsko malo jednotkové náklady práce na úrovni 75 % Nemecka, Maďarsko len 73 %. Z hľadiska jednotkových nákladov práce malo najvyššiu konkurenčnú výhodu Rumunsko (58 % Nemecka). To výrazne kontrastuje s vysokými hodnotami v Bulharsku, v ktorom boli ešte vyššie ako na Slovensku. V tomto ukazovateli si Slovensko naďalej zachováva konkurenčnú pozíciu voči Španielsku aj Portugalsku.

Používať ukazovateľ jednotkových nákladov práce ako meradlo konkurencieschopnosti a následne ako podklad pre priemyselnú politiku môže nabádať k jednostranne zameraným opatreniam smerom k znižovaniu nákladov. Vyplýva to z toho, že v samotnom názve ukazovateľa sú prítomné náklady, ktoré sa racionálne konajúce firmy snažia minimalizovať. Jednotkové náklady práce však nemôžeme stotožňovať s nákladmi práce. Jednotkové náklady práce závisia okrem nich aj od produktivity práce, a ich výpočet môžeme jednoducho zapísať nasledovne:

$$\text{Jednotkové náklady práce} = \frac{\text{náklady práce}}{\text{produktivita práce}}$$

Konkurenčnú výhodu na základe jednotkových nákladov práce dosahujú krajiny z rôznych

⁴ Pri analýze vychádzame z údajov spracovaných z rôznych verejne dostupných zdrojov k štúdiu Schröder, Ch. 2017. Lohnstückkosten im internationalen Vergleich. Köln: Institut der deutschen Wirtschaft Köln. IW-Trends, 44, Nr. 4.

dôvodov. Buď majú pri rovnakej produktivite práce relatívne nižšie náklady práce, alebo majú pri rovnakých nákladoch práce relatívne vyššiu produktivitu. Konkurenčná výhoda závisí od relatívneho vzťahu medzi týmito dvoma ukazovateľmi v medzinárodnom porovnaní. Krajina s vysokými nákladmi na prácu môže mať z hľadiska jednotkových nákladov práce konkurenčnú výhodu oproti iným krajinám vďaka tomu, že relatívne dosahuje oveľa vyššiu produktivitu práce ako ostatné krajiny. V tomto zmysle treba rozumieť aj novému ponímaniu priemyselnej politiky zameranej na výstupy, t. j. na zvyšovanie produktivity práce. Rozdiely v produktivite práce sú totiž hlavným faktorom absolútnych rozdielov v mzdách a teda aj nákladoch na prácu. O pretrvávajúcich rozdieloch v produktivite práce medzi európskymi krajinami svedčia aj údaje na grafe 2, v ktorom je zobrazená produktivita práce v spracovateľskom priemysle v roku 2016.

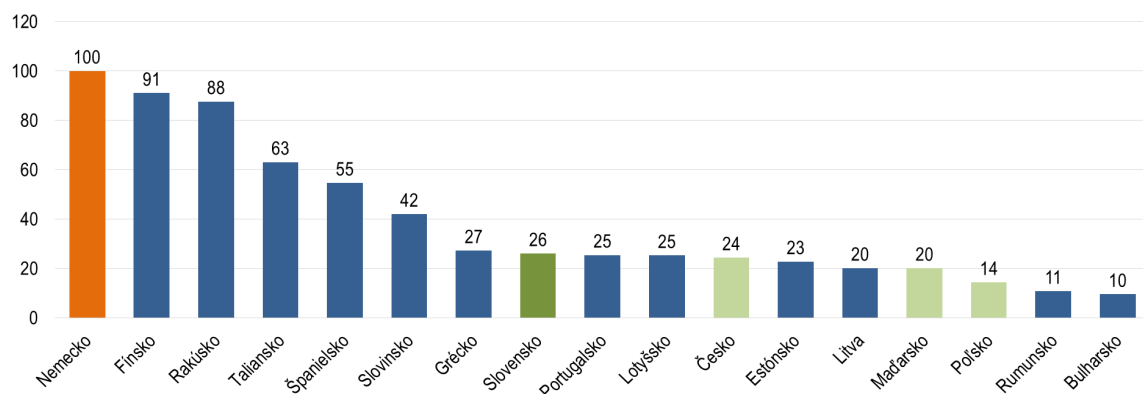
Hodinová produktivita práce v spracovateľskom priemysle na Slovensku bola na úrovni 1/3 produktivity v Nemecku. Produktivita práce bola v porovnaní so Slovenskom asi dva-krát vyššia v Španielsku a Taliansku, zatiaľ čo v Portugalsku bola asi na porovnateľnej úrovni (28 % Nemecka). Slovensko dosahovalo najvyššiu hodinovú produktivitu z krajín V4. Z nich najviac zaostávalo Poľsko, s úrovňou produktivity 19 % Nemecka. Podobnú úroveň dosiahlo Rumunsko (18%), pričom celkom najnižšiu hodinovú produktivitu malo Bulharsko. V ňom bola produktivita v porovnaní s Nemeckom len 1/10.

Rozdiely v hodinovej produktivite sa výrazným spôsobom premietajú to výšky miezd a tým aj celkových hodinových nákladov práce. Tieto sú zobrazené na grafe 3. Na prvý pohľad vyzerajú grafy 2 a 3 podobne, no ich bližšie preskúmanie odhalí viaceré zaujímavé skutočnosti.

Úroveň hodinových nákladov práce v spracovateľskom priemysle je na Slovensku v porovnaní s Nemeckom 26 %. Vďaka vyššej produktivite práce (31,7 %), predstavujú jednotkové náklady práce pre Slovensko voči Nemecku konkurenčnú výhodu. Ako bolo uvedené vyššie, sú na úrovni 82 % Nemecka, čo zodpovedá podielu $26/31,7 = 0,82$. Z vyspelých krajín je na tom podobne napríklad Fínsko, ktoré malo v roku 2016 v spracovateľskom priemysle o niečo vyššiu hodinovú produktivitu ako Nemecko (101 %), ale vďaka relatívne nižším nákladom práce (91 %) malo jednotkové náklady práce na úrovni 90 %. Zaujímavé je aj porovnanie Rumunska a Bulharska. Obidve krajiny majú náklady práce v spracovateľskom priemysle približne na úrovni 1/10 Nemecka. Rumunsko však na rozdiel od Bulharska dosahuje výrazne vyššiu produktivitu (18 % v Rumunsku a 11 % v Bulharsku), čo pre Rumunsko predstavuje značnú konkurenčnú výhodu v jednotkových nákladoch práce voči Nemecku, ale aj voči Bulharsku.

V krátkom období nemusí byť rast produktivity práce sprevádzaný rastom mzdových nákladov v pomere 1:1. Obidve veličiny sú síce úzko

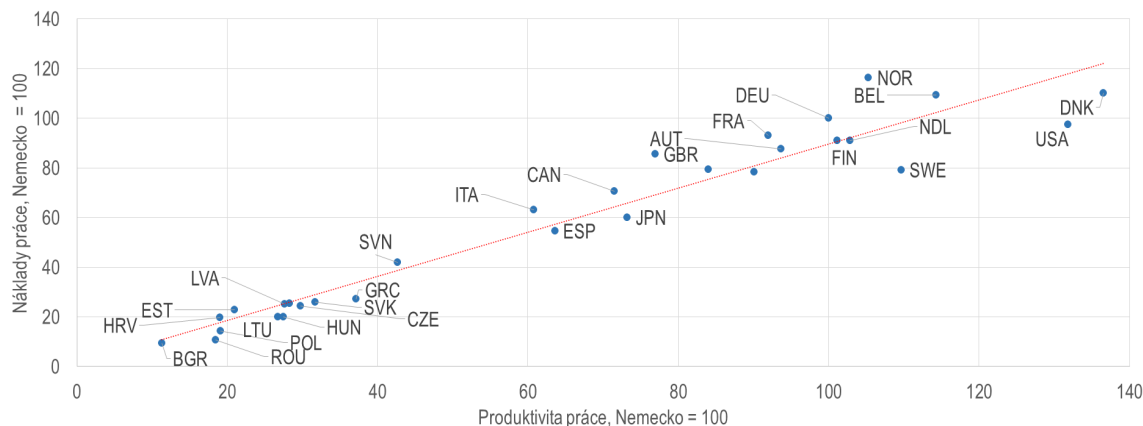
Graf 3: Náklady práce v spracovateľskom priemysle, 2016, Nemecko = 100*

Prameň: Schröder (2017). Online: <http://dl.iwkoeln.de/index.php/s/O5mQ6boLoUMGg6X>, vlastné spracovanie.

Poznámky: * Náklady práce na odpracovanú hodinu na základe výmenných kurzov.

Graf 4: Vzťah medzi produktivitou práce a hodinovými nákladmi práce v spracovateľskom priemysle, 2016, Nemecko = 100*

Prameň: Schröder (2017), vlastné výpočty.

Poznámky: * Hrubá pridaná hodnota na odpracovanú hodinu a hodinové náklady práce na základne výmenných kurzov.

prepojené, avšak v krátkom období existuje celý rad rôznych faktorov, ktoré ovplyvňujú ich vývoj rôznym smerom. Vládne zásahy, či silné odbory, môžu dočasne prispieť k vyššiemu rastu miezd v porovnaní s rastom produktivity práce. Naopak, slabá vyjednávacía pozícia zamestnancov, či vysoký previs ponuky práce nad dopytom po práci, môžu viesť k rastu produktivity vyššiemu ako rast miezd. V strednodobom horizonte a dlhom období však vďaka pôsobeniu ekonomických síl, dochádza k ich vyrovnávaniu. Svedčia o tom aj údaje na grafe 4, v ktorom sme už použité údaje o hodinovej produktivite práce a hodinových nákladoch práce v spracovateľskom priemysle zobrazili na horizontálnej, resp. vertikálnej osi.

Z grafu 4 je zrejماً silná závislosť medzi týmito dvoma premennými. Najmä pre krajiny s úrovňou produktivity a nákladmi práce pod 50 % Nemecka platí, že sa nachádzajú veľmi blízko trendovej čiary. Táto skutočnosť naznačuje, že rast produktivity a nákladov práce je v nich veľmi silno previazaný. Slovensko sa nachádza len veľmi tesne pod trendovou krivkou. Táto skutočnosť naznačuje, že existuje len veľmi malý priestor pre rast nákladov práce nad rámec rastu produktivity bez straty konkurenčnej výhody založenej na jednotkových nákladoch práce. Už len približovanie sa hodinovým nákladom práce k Slovensku vyžaduje značné pokroky v produktivite práce v slovenskom spracovateľskom priemysle.

Na Slovensku rástla produktivita práce dlhé obdobie rýchlejšie ako náklady práce (Schröder, 2017), čo pre neho znamenalo zlepšovanie konkurenčnej výhody v zmysle klesajúcich jednotkových nákladov práce. Porovnanie jednotkových nákladov práce spracovateľského priemyslu v roku 2016 poukazuje na pretrvávajúce konkurenčné výhody Slovenska v tejto oblasti v porovnaní s viacerými vyspelými krajinami EÚ. Pri porovnaní s okolitými krajinami (V4), či Bulharskom, jednotkové náklady práce však nepredstavujú takmer žiadnu konkurenčnú výhodu. V porovnaní založenom na eurách a výmenných kurzoch v roku 2016, sú dokonca najvyššie spomedzi krajín V4. Situácia na trhu práce, ktorá vytvára tlak na rast miezd v spracovateľskom priemysle preto predstavuje nové výzvy pre priemyselnú politiku Slovenska, ktorá by mala viesť k podpore zodpovedajúceho rastu produktivity práce. Bez neho bude Slovensko postupne strácať konkurenčnú schopnosť založenú na jednotkových nákladoch práce. Bez rastu produktivity spracovateľského priemyslu sa Slovensko zároveň výrazne neposunie smerom k úrovni najvyspelejších krajín EÚ. Doterajší priaznivý vývoj jednotkových nákladov práce vytváral „vankúš“ pre mnohé činnosti s relatívne nižšou produktivitou práce. V ďalšom čísle Monitora hospodárskej politiky sa preto pozrieme na rozdiely v produktivite práce a nákladoch práce medzi odvetviami spracovateľského priemyslu, ako aj do vnútra viacerých odvetví.

Opatrnejšie s tou pridanou hodnotou v priemysle!

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

V analýzach, komentároch či vyjadreniach sa bežne objavujú pojmy, ktoré sa používajú príliš voľne a vďaka tomu vznikajú zmätočné a konfliktné hodnotenia. Pri posudzovaní výkonnosti a konkurencieschopnosti priemyslu sa stretávame so zmätkom okolo toho, či je tam „málo“ alebo „veľa“ pridanej hodnoty, či v produktivite práce SR predstihuje okolité krajiny alebo zaostáva. A pritom všetko môže byť „pravda“ - stačí si vybrať ten „správny“ výpočet a niektoré pojmy používať trochu voľnejšie. Tu sa snažíme túto prehnanú voľnosť obmedziť a upratať medzi niekoľkými veľmi dôležitými pojmami, bez ktorých je kondíciu priemyslu ťažké hodnotiť.

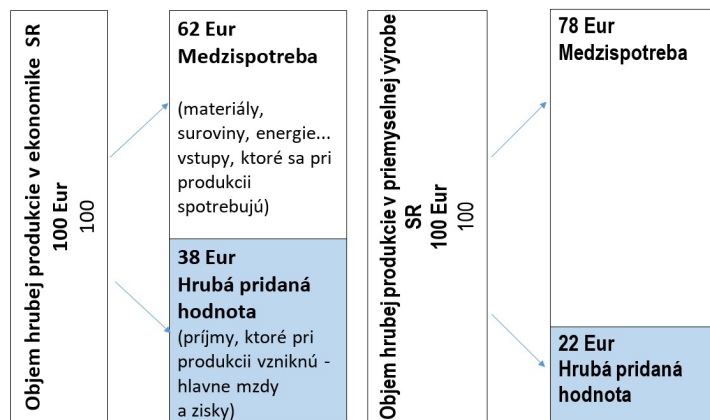
Výrazy ako „málo pridanej hodnoty“ alebo „viac pridanej hodnoty“ sú evidentne chápané dvojako. Jedno chápanie sa opiera o podiel pridanej hodnoty na produkcii a druhé o podiel pridanej hodnoty na pracovníka. Oba ukazovatele sú dôležité, každé však hovorí o niečom inom. A môžu sa vyvíjať úplne protichodne.

Pohľad prvý: „Málo“ pridanej hodnoty

Ak máme na mysli tzv. mieru pridanej hodnoty (PH), potom ide o jednoduchý pomerový ukazovateľ: hrubá pridaná hodnota sa dáva do pomeru k objemu hrubej produkcie. Ide o akýsi ukazovateľ technickej efektívnosti, vypovedá o tom koľko príjmov (teda pridanej

hodnoty) sa vytvorí pri vytvorení jednotky produkcie (zjednodušene tržieb). Už sa veľa popísalo o tom, že v slovenskej ekonomike je všeobecne nízka miera pridanej hodnoty (ďalej aj „PH“). V hodnote produkcie je priveľký podiel spotrebovaných vstupov (medzispotreba) a príliš malý podiel vytvorených príjmov (pridaná hodnota). Schéma 1 ukazuje, že pri vytvorení produkcie za 100 eur v ekonomike SR sa spotrebujú vstupy vo výške priemerne 62 eur a vytvoria sa príjmy (teda pridaná hodnota) vo výške 38 eur. A celkom logicky je tento pomer ešte viac vychýlený v priemyselnej výrobe, kde sa v 100 eurách produkcie spája priemerne 78 eur spotrebovaných vstupov a 22 eur pridanej hodnoty. To nie je nič prekvapujúce, už z charakteru priemyselnej výroby vyplýva, že je to činnosť, ktorá si žiada veľa spotrebovávaných výrobných vstupov na jednotku výstupu (zjavne viac ako napr. v službách).

Schéma 1: Pomer medzispotreby a pridanej hodnoty v objeme produkcie v hospodárstve SR a zvlášť v priemyselnej výrobe

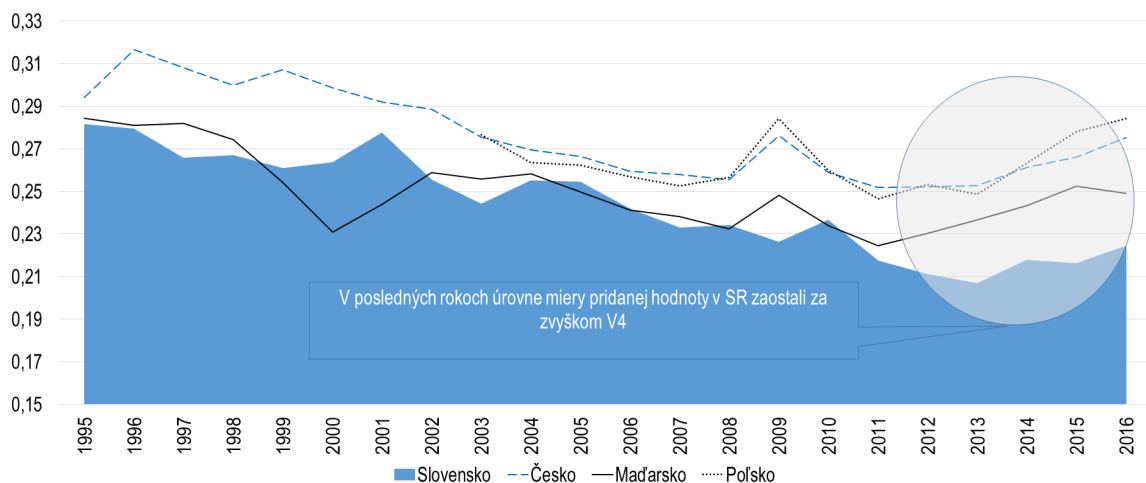

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u, schéma autor.

Poznámky: podľa priemernej hodnoty údajov za roky 2015 – 2016.

- Je žiadúce, aby miera PH stúpala? Odpovedať možno kladne. Vyššia miera PH je želaný jav, nemožno ju však očakávať ani vynucovať vždy a v každom odvetví či pri každej aktivite.

- Ak je miera PH pri nejakej aktivite nízka, ide o neperspektívnu, či nežiadúcu aktivitu? Určite nie. Takto sa veci nemajú. Niektoré aktivity (pri izolovanom pohľade

Graf 1: Miera pridanej hodnoty v priemyselnej výrobe v krajinách V4

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

iba na ne) majú veľmi nízku mieru PH, ale pritom svojou prítomnosťou umožňujú rozvoj aktivít, ktoré ju majú podstatne vyššiu. Ak miera PH v ekonomike (či v priemysle) zostáva dlhodobo nízka a klesajúca, znamená to problém. Ale myslieť si, že v ekonomike sa rozvinú len aktivity s vysokou mierou PH je naivita.

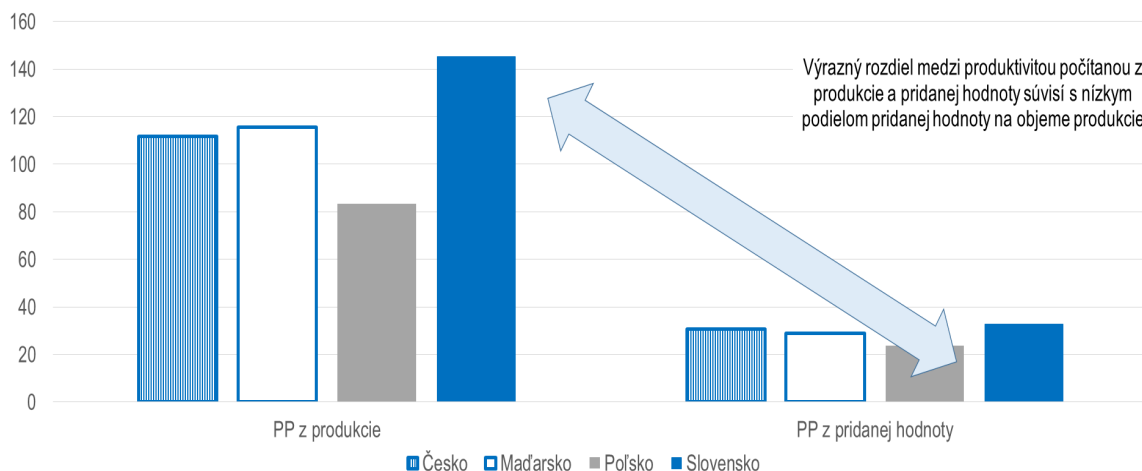
Pre „pokrízové“ obdobie je typické skôr zvýšenie miery pridanej hodnoty v priemyselnej výrobe v troch zo štyroch štátov V4. Slovensko je výnimkou, miera PH v priemysle ešte klesla a

výraznejšie zaostala za ostatnými ekonomikami v skupine. To je výzva pre dlhodobo opomínanú priemyselnú politiku.

Pohľad druhý: „Veľa“ pridanej hodnoty

Úplne iný obraz dostaneme, ak pridanú hodnotu neprepočítame na jednotku produkcie, ale na jedného pracovníka. Dostávame tým jeden z možných ukazovateľov produktivity práce.

Ak produktivitu práce vypočítame z produkcie, priemyselná výroba v SR je jasným lídrom

Graf 2: Produktivita práce v priemyselnej výrobe počítaná z produkcie alebo z pridanej hodnoty: obzvlášť v SR je rozdiel veľmi výrazný (údaje v tis. eur na pracovníka, 2016)

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

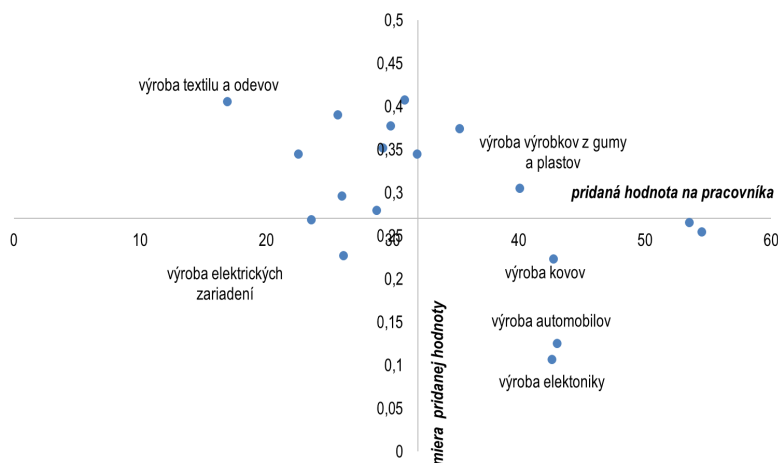
Poznámky: Hrubá produkcia a hrubá pridaná hodnota vydelená počtom pracujúcich. Počet pracovníkov podľa metódy národných účtov.

v produktivite v skupine V4. Ak ju však vypočítame z pridanej hodnoty (čo je preferovaný spôsob), naskok SR sa výrazne obmedzí. Je to logické, keďže v objeme produkcie v SR je menej pridanej hodnoty ako v ostatných ekonomikách. V oboch prípadoch je však produktivita práce v priemyselnej výrobe v SR na špici V4 (graf 2). Takže: pri porovnaní v rámci V4 je v priemyselnej výrobe SR najnižší podiel PH na produkcii, ale zároveň najviac PH na pracovníka.

Ďalej teda už berieme do úvahy produktivitu práce počítanú z pridanej hodnoty. Tabuľka 1 prináša porovnanie výsledkov troch spôsobov vyjadrenia produktivity práce z PH. Ako prvý údaj používame údaj za rok 2008, čo bol posledný „predkrízový“ rok.

Asi najpodstatnejším zistením je, že pri každom z troch parametrov a pri porovnaní s každým štátom V4 sa relatívna pozícia slovenského priemyslu zlepšila. (Vidno to na pomeroch hodnôt iných krajín voči SR. Všetky tieto pomery klesli medzi rokmi 2008 a 2016 – to znamená zlepšenie pozície SR v každom uvedenom

Graf 3: Kombinácie podielov pridanej hodnoty: pridanej hodnoty na objeme produkcie a pridanej hodnoty na pracovníka (v odvetviach priemyselnej výroby SR)

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

Poznámky: Jednotlivé body predstavujú pozície odvetví priemyselnej výroby v SR, vybrané odvetvia sú označené ich názvom. Pridaná hodnota na pracovníka: hrubá pridaná hodnota vydelená počtom pracujúcich, uvedená v tis. eur, za rok 2016, počet pracovníkov podľa metódy národných účtov. Miera pridanej hodnoty: podiel hrubej pridanej hodnoty na hrubej produkcii (podiel bez mernej jednotky). Z tohto prehľadu je zámerne vylúčené odvetvie výroby rafinérskych ropných produktov. Vzhľadom na jeho technologické špecifiká ide o odvetvie, ktorého pridaná hodnota na pracovníka (horizontálna os) je niekoľkonásobkom hodnôt v iných odvetviach (konkrétne hodnoty by boli 185,5 na horizontálnej osi a 12,5 na vertikálnej). Išlo by o kombináciu extrémne vysokej PH na pracovníka a veľmi nízkej miery PH, pozícia odvetvia v grafe by bola ďaleko vpravo dole.

prípade.) V roku 2016 už mala priemyselná výroba v SR najvyššiu produktivitu práce vo V4 pri prepočte na pracujúceho aj na odpracovanú hodinu. Jednu výnimku však možno nájsť: ak pri výpočte produktivity práce použijeme údaje o zamestnanosti podľa výberového zisťovania pracovných síl, vychádza produktivita v Česku vyššia ako v SR. Je to jasný signál toho, ako je potrebné strážiť metodiku takýchto výpočtov: možno vykázať aj predstih Slovenska pred Českom aj Česka pred Slovenskom, stačí si zvoliť spôsob vykazovania zamestnanosti.

Ako takýto rozdiel vzniká? Veľmi zjednodušene, zamestnanosť podľa výberového zisťovania neberie do úvahy územný princíp. Časť vykázaných pracovníkov pracuje v zahraničí a nepodieľa sa na tvorbe tej pridanej hodnoty, ktorá je v čitateli zlomku. Ak je v čitateli zlomku pridaná hodnota zistená metodikou národných účtov, je dobré ak aj v menovateli je počet pracujúcich takisto podľa metodiky národných účtov (teda zachytávajú aktivity vo vnútri hraníc – tzv. „domestic concept“). Preto je azda metodicky čistejšie použiť počet pracujúcich podľa metodiky národného účtovníctva (porovnaj v tabuľke 1).

Pohľad tretí: kombinovaný

Skonštatovali sme relatívne slabší výsledok priemyselnej výroby SR v prepočte PH na jednotku produkcie a omnoho lepší výsledok pri prepočte PH na pracovníka. Ďalej tieto dva pohľady spojíme a posunieme na úroveň odvetví priemyselnej výroby. V grafe 3 kombinujeme vyššie uvedené dva pohľady: vertikálne podiel PH na produkcii (teda mieru PH), horizontálne PH na pracovníka

Tabuľka 1: Rôzne vyjadrená produktivita práce v priemyselnej výrobe (počítaná z pridanej hodnoty).
(údaje v tis. eur na pracovníka, 2016)

Produktivita práce meraná ako objem pridanej hodnoty na jedného pracujúceho v priemyselnej výrobe (počet pracujúcich podľa metodiky národného účtovníctva)				
	2008		2016	
	€	Pomer k hodnote SR	€	Pomer k hodnote SR
Česko	25587,4	1,03	30790,1	0,94
Maďarsko	22572,2	0,91	28762,7	0,88
Poľsko	18572,7	0,75	23738,6	0,73
Slovensko	24779,1	1	32610,2	1
Produktivita práce meraná ako objem pridanej hodnoty na odpracovanú hodinu v priemyselnej výrobe				
	2008		2016	
	€	Pomer k hodnote SR	€	Pomer k hodnote SR
Česko	14,8	1,06	17,7	0,94
Maďarsko	-	-	16,4	0,87
Poľsko	8,8	0,62	11,4	0,60
Slovensko	14,0	1	18,9	1
Produktivita práce meraná ako objem pridanej hodnoty na jedného pracujúceho v priemyselnej výrobe (počet pracujúcich podľa metodiky výberového zisťovania pracovných síl)				
	2008		2016	
	€	Pomer k hodnote SR	€	Pomer k hodnote SR
Česko	26204,8	1,26	30442,8	1,12
Maďarsko	23469,8	1,12	24099,7	0,88
Poľsko	18547,3	0,89	23738,6	0,87
Slovensko	20870,3	1	27281,2	1

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

(teda produktivitu práce).

Niektoré odvetvia- výrazným príkladom je automobilový priemysel- majú síce nízku mieru PH, zato však veľmi vysoký objem PH na pracovníka (vysokú produktivitu práce).

Aby sme pracovali s typicky slovenskými príkladmi: ručné rezbárstvo či ručné šitie je ekonomickou aktivitou s veľmi vysokou mierou pridanej hodnoty (hlavným vstupom je „živá práca“), ale veľmi nízkou produktivitou (a mimo iné aj obmedzeným dopytom). V grafe 3 by boli takéto činnosti vľavo hore (a to výrazne vľavo a výrazne hore). Naproti tomu finálna montáž automobilov je činnosťou s veľmi nízkou mierou pridanej hodnoty, zato veľmi vysokou produktivitou (v grafe vpravo dole). Môžeme na základe toho povedať, že ručné rezbárstvo a šitie je žiateľnejšia aktivita pre ekonomiku, veď má vysokú mieru PH? Sotva. Izolovaný pohľad na mieru PH jednej činnosti/odvetvia tu nestačí.

Treba pamätať na väzby s ďalšími činnosťami. Niekedy má činnosť, ktorá sama neoplýva vysokou mierou PH, schopnosť „nasávať“ výrobky a služby ďalších odvetví- a tam môže byť tá miera PH vysoká. A schopnosť takéhoto nasávania má napr. aj spomínaný automobilový priemysel.

Rôzne pohľady na pridanú hodnotu v priemyselnej výrobe nás doviedli k rôznym záverom. A pritom každý z nich má svoj význam, len hovoria o niečom inom. Nevhodné je tak príliš voľné používanie pojmov ako pridaná hodnota či produktivita, ako aj príliš izolovaný pohľad na jednotlivé odvetvia či aktivity. A to aj preto, že priemyselné činnosti majú masívne väzby na ďalšie činnosti v ekonomike (ako o tom píše E. Stracová vo svojom príspevku v tejto sekcii).

Pre nový štát nový prístup k reformám

Ako sa argumentovalo v prospech iného prístupu k transformácii pri vzniku samostatnej republiky

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

V roku, v ktorom si pripomínáme 25-ku Slovenskej republiky a 100-ku Československa sa niekoľkokrát vrátíme k javom, ktoré s týmito historickými milníkmi súvisia. V tomto príspevku sa venujeme momentu, keď sa rozpadávalo Československo a vznikala Slovenská republika aj so svojou „samostatnou“ slovenskou ekonomikou. S očakávaním vzniku nového štátu sa objavovala aj požiadavka na opustenie československej cesty transformácie a na nový prístup k transformácii bývalej socialistickej ekonomiky na trhový. Oprášili sme niekoľko argumentov z tých čias.

Česko-slovenská reforma vraj neúmerne poškodzovala slovenskú ekonomiku...

Ešte v období existencie Československa sa realizoval súbor reforiem, ktoré boli nevyhnutné pre sfunkčnenie trhového mechanizmu (spustila sa liberalizácia cien, liberalizácia zahraničného obchodu a ďalšie sprievodné reformy, začala sa privatizácia a realizovala sa makroekonomická stabilizácia). Keďže boli realizované relatívne rýchlo a naraz, vyslúžil si tento prístup pomenovanie „šoková terapia“ – hoci jej protagonista Václav Klaus odmieta takéto pomenovanie (napr. na diskusii na pôde NHF EUBA v marci 2017). Jedným – nie však jediným – dôvodom pre tento razantný postup bola potreba zabezpečiť nezvratnosť transformácie. Mala sa rýchlo realizovať „kritická masa“ reforiem, ktorá aj v ťažko predvídateľnej spoločenskej situácii zabezpečí, že smerovanie k trhovej ekonomike už bude zaistené a nezvratné (pre širšie zdôvodnenie toho, prečo sa reformy mali robiť naraz a pod silnou vládou, pozri Kornai, 1990¹).

Už pred zrodom samostatnej Slovenskej republiky, (a aj súbežne s jej vznikom), silnel tlak na zmenu charakteru reformy z radikálnej tzv. „Klausovej“ na takú, ktorá by

„výraznejšie rešpektovala slovenské špecifiká“. Časť ekonomických intelektuálov na Slovensku označovala reformnú cestu v rokoch 1990 – 1992 za príliš rýchlu. Vláda SR, ktorá vzišla z parlamentných volieb v roku 1992, chcela tempo hospodárskej reformy spomaliť. Kritici dovtedajšieho spôsobu reformy argumentovali tým, že podľa nich „pomylená česko-slovenská reforma“ neúmerne poškodzuje slovenskú ekonomiku (lebo reforma je vraj šitá na mieru českej ekonomike).

Dôvody odmietania dovtedajšej stratégie reformy možno zhrnúť do niekoľkých okruhov:

- **Priveľké náklady pre Slovensko.** Išlo o údajné prevaľovanie nákladov transformácie česko-slovenskej a českej ekonomiky na slovenské hospodárstvo a o degradáciu národného významu slovenského hospodárstva na regionálnu úroveň. „Nič nehovorí o nevhodnosti česko-slovenskej reformnej politiky pre Slovensko tak výrečne ako rekordne krátky čas, za ktorý sa jej podarilo rozvrátiť a ochromiť slovenské hospodárstvo. A na druhej strane, niet dôvodov očakávať od tej istej reformy opačné výsledky než doteraz. Takže nejestvuje ani rýchlejšia a kratšia cesta k dokonaniu hospodárskej skazy, než je neústupné zotrvávanie na tejto reforme.“ (Plachtinský,

¹ Kornai, J. (1990): Cesta ke svobodné ekonomice. Akademia, Praha.

1993, s. 83²)

aj ponuka a dopyt na trhoch).

- **Prehnaná reštrikcia, ktorá umŕtvuje ekonomiku.** Možno tu použiť argumenty prebrané zo zborníkov Nezávislého združenia ekonómov Slovenska (NEZES), ktoré v tom čase združovalo časť slovenských ekonómov – väčšinou s kritickým pohľadom na dovtedajší československý model transformácie: Reštrikcia vyvoláva len ďalšiu reštrikciu a nedôveru voči novému štátu u obyvateľstva. Alebo že reforma umŕtvuje ekonomiku a ohrozuje sociálny zmier.
- **Príliš rýchla liberalizácia cien.** V dokumentoch NEZES-u sa objavuje návrh na alternatívny postup liberalizácie: uvoľnenie regulácie cien výrobných vstupov pri regulovaných, limitovaných cenách finálnych spotrebných predmetov. Podľa tejto argumentácie limitované ceny spotrebných predmetov by bránili inflácii dvoma spôsobmi – priamo svojou výškou a nepriamo tlakom na výrobcov, v smere znižovania nákladovosti ich produkcie a zvyšovania jej užitočnosti. To by dovolilo časom uvoľniť aj regulované ceny vstupov. Liberalizácia cien by potom vraj neohrozila sociálny zmier a s ním celú reformu. K tomu však treba poznamenať, že pri takejto cenovej politike by ceny neplnili svoju základnú úlohu – nemohli by byť meradlom vzácnosti (ceny by boli deformované a tým

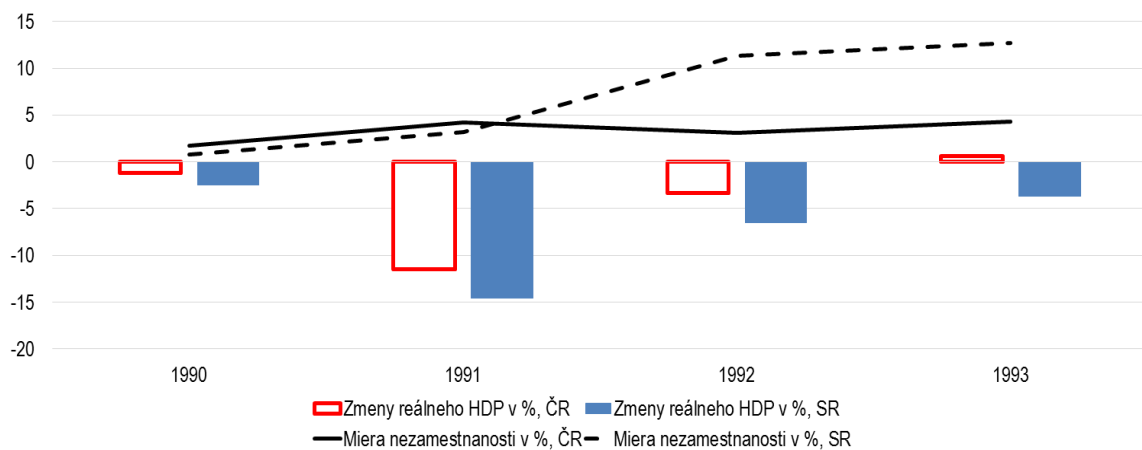
- **Problém trhovej ekonomiky „bez prívlastkov“.** Československá reforma sa snažila o „trhovú ekonomiku bez ďalších prívlastkov“, slovenská ekonomická a politická elita preferovala tvorbu sociálno-trhovej ekonomiky. Tvrdili, že trhovej ekonomike, ktorá nepripúšťa prenikanie sociálnych determinantov do seba, možno prisúdiť prívlastok „asociálna“. Ak mala reforma smerovať k sociálno-trhovej ekonomike (akú má Slovensko v súčasnosti zakotvenú v ústave), musela byť na ňu zacielená od samého začiatku. Odklad vraj hrozil zvečnením trhovej ekonomiky bez prívlastkov.

Je pozoruhodné, že sa objavili aj kvantifikácie škôd, ktoré slovenskému hospodárstvu vznikli v dôsledku realizácie československého „federálneho“ modelu reforiem. Takéto kvantifikácie sú však spochybiteľné, ich metodika je nejasná. „Do akej situácie priviedla slovenské hospodárstvo česko-slovenská hospodárska politika, to si možno predstaviť podľa sumy 500 mld. Kčs, ktorú vyžaduje náprava podľa kompetentného podpredsedu slovenskej vlády L. Černáka. Takéto prostriedky slovenský štátny rozpočet iste nemá. Ale ešte menej ich bude mať pri narastajúcich stratách príjmov, ak sa bez prieťahov neodpúta od česko-slovenskej hospodárskej politiky.“ (Plachtinský, 1993, s. 91²)

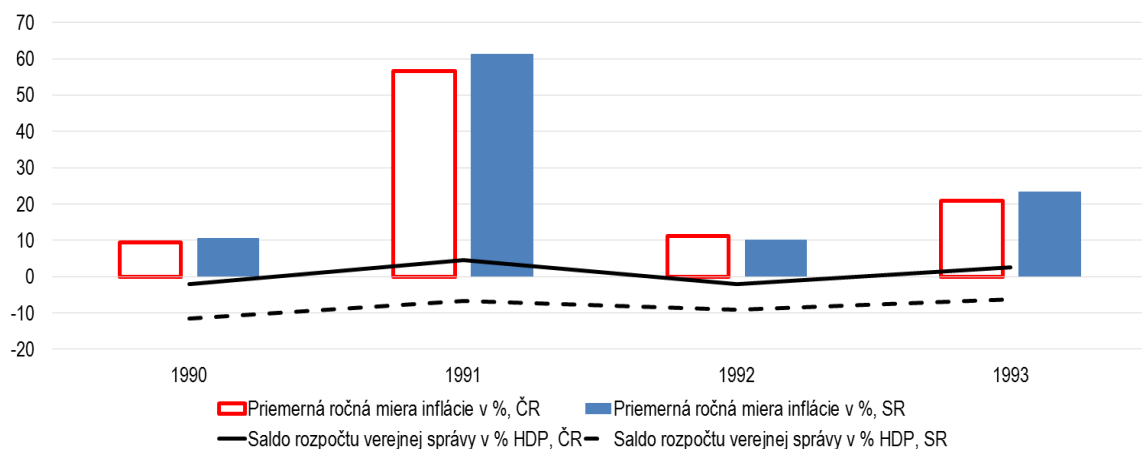
² Plachtinský M.D. (1993): Hospodárska politika a samostatnosť. In. Formovanie priorít slovenskej ekonomiky (Zborník NEZES).

Nacionalizmom prifarbená

Graf 1: Zmeny reálneho HDP a miera nezamestnanosti v ČR a SR v období rozpadu spoločného štátu

Prameň: IMF WEO Database, Štatistický úrad SR

Graf 2: Miera inflácie a saldo rozpočtu verejnej správy v ČR a SR v období rozpadu spoločného štátu

Prameň: IMF WEO Database, Štatistický úrad SR

Poznámky (týkajú sa grafov 1 aj 2): Pravdaže, na základe horeuvedených niekoľkých údajov nemožno poskytnúť kompletný obraz o rozdieloch v dopade reforiem na ekonomiky Česka a Slovenska. Možno však veľmi opatrne poukázať na značne nepriaznivejší vývoj na trhu práce v SR (niekoľkonásobne vyššia miera nezamestnanosti) alebo na problémovnejší vývoj verejných financií, hlbší pokles HDP aj o niečo vyššiu mieru inflácie. Všetky uvedené parametre sa vyvíjali nepriaznivejšie v slovenskej ekonomike. Ekonomická úroveň Slovenska v čase rozdelenia spoločného štátu dosahovala asi dve tretiny úrovne českej ekonomiky (pri meraní cez HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily). Kvalita údajov vypovedajúcich o tomto období je výrazne limitovaná a treba ich vnímať so značnou toleranciou. Pri údajoch o verejnom rozpočte treba brať do úvahy aj tú skutočnosť, že existovali transfery v prospech rozpočtu Slovenska (ako ekonomicky slabšej časti federatívneho štátu) a údaje sú tým deformované.

„ekonomická“ argumentácia

V dôsledku štrukturálnych slabín slovenskej ekonomiky boli dopady dovtedajšej transformácie na slovenskú ekonomiku objektívne ťažšie ako na českú ekonomiku. Vláda novovznikajúcej SR sa preto musela vyrovnat' s ťažším bremenom. Vo chvíľach zrodu nového štátu ešte nebolo celkom jasné, či vznik nového štátu bude aj momentom zmeny transformačnej stratégie a hospodárskej politiky. Skupiny, ktoré chceli presadiť zmenu v línii transformácie, považovali za nezmyselné, ak si nový štát nevytvorí aj nový prístup k transformácii ekonomiky. Tvorcovia politik sa však v roku 1993 museli viac venovať riešeniu následkov destabilizácie ekonomického prostredia (výrazný nárast rozpočtového schodku, rozpad menovej únie s ČR, strata devízových rezerv centrálnej banky) než vypracúvaniu novej ucelenej stratégie reformy. NEZES, operujúci s pojmom slovenská cesta transformácie, vyvolával tlak na radikálnu zmenu reformy.

Na konci roka 1992 bola prijatá *Stratégia hospodárskej obrody*, ktorá čiastočne

predstavovala ideový rámec tvorby hospodárskej politiky. Hlavnými bodmi tejto stratégie boli:

1. stimulovanie makroekonomickej expanzie uvoľňovaním fiškálnej a úverovej politiky;
2. aktívna obchodná politika vrátane podpory vývozu do európskych krajín;
3. reštrukturalizácia priemyslu pod vedením a za finančnej pomoci štátu.

„Spojivom“ medzi hlavnými princípmi takejto politiky sa postupne stával princíp selektívnosti a nečitateľnosti. Reformné procesy sa neskôr upravili v duchu „transformácie na slovenský spôsob“ predovšetkým v tom zmysle, že sa spomalili, prípadne celkom zastavili.

Hoffmann (2005)³ upozorňoval na problém nacionalistického rozmeru v argumentácii mnohých ekonómov: Vzhľadom na federálny

³ Hoffmann, P. (2005): Prístup k transformácii československej ekonomiky vo „federálnom“ období 1990- 1992. In: Morvay, K. a kol. (2005): Transformácia ekonomiky: skúsenosti Slovenska. Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava.

Obrázok 1: Niektorí „pamätníci“ toho obdobia

Prameň: foto autora

pôvod uskutočňovanej transformačnej koncepcie, tá sa na Slovensku bežne vnímala ako jednostranne český produkt, ktorý sa Slovensku „implantuje zvonku“, bez ohľadu na jej osobitné konkrétne záujmy. Reformátori v tých časoch tento závažný moment primerane nereflektovali, a preto naň ani zavčas a účinne nezareagovali. Pritom slovenské nacionalistické zoskupenia v tejto pozícii rýchlo rozpoznali svoju historickú politickú šancu a nasmerovali na ňu svoje propagandistické pôsobenie. Silnel potom argument, že Slovensku nevyhovuje ekonomická reforma pripravená federálnym centrom, že potrebuje vlastnú, priamo na svoje podmienky zameranú reformnú koncepciu. Najkoncentrovanejšie vyjadrenie nadobudol tento prístup v programových dokumentoch už spomínaného NEZES-u. Návrhy tohto združenia vychádzali z premisy, že hospodárske ťažkosti Slovenska sú v podstatnej miere podmienené predovšetkým paušálnou protislovenskou reformou a neprajníckou centralistickou politikou federálnych orgánov. Nepriaznivým štruktúrno-technickým vlastnostiam slovenskej ekonomiky, jej nevýhodným kooperačným a zahraničnoobchodným väzbám pripisovali len menší význam.

V zajatí ilúzií o ľahšej ceste

Na základe vyššie uvedeného už nemôže byť prekvapujúce, že v štátoprávných sporoch sa na zdôvodnenie ekonomického osamostatnenia Slovenska v rozsiahlej miere využívali aj argumenty odmietajúce radikálnu

(Klausovu) ekonomickú reformu a zdôrazňujúce vlastnú „slovenskú cestu transformácie“. V očiach časti verejnosti bol proces ekonomickej transformácie zdiskreditovaný a boli vyvolávané neadekvátne ilúzie o priechodnejších a menej bolestivejších riešeniach celého procesu transformácie v samostatnej Slovenskej republike. Tieto očakávania sa spájali najmä s iluzórnou predstavou o tom, že štát nie je len redistribútorom, ale aj akýmsi prameňom finančných zdrojov a že úroveň poskytovaných sociálnych služieb je v prvom rade závislá od ochoty či neochoty štátu prijať príslušné sociálne opatrenia (podľa Okáli a kol., 1999⁴). Živili tak neadekvátne očakávania časti verejnosti voči štátu ako aj očakávanie, že transformáciu ekonomiky sa dá realizovať ľahšie, s menšími nákladmi - a v samostatnom štáte sa k tomu bude dať prístupit'.

Zdrojom hospodárskych ťažkostí Slovenska v tom čase nebola rozhodne na prvom mieste zvolená celková koncepcia transformácie ekonomiky v ČSFR, ale nevýhodná skladba a zaostávajúca technologická úroveň hospodárstva Slovenskej republiky (určená spôsobom jej socialistickej industrializácie). Vplyvom týchto negatívnych faktorov nadobudla adaptácia na meniace sa prostredie v slovenských podmienkach ešte náročnejšiu podobu než v celoštátnom meradle.

Definitívne rozhodnutie o rozdelení česko-slovenskej federácie rovnako definitívne stiahlo túto, do poslednej chvíle veľmi citlivú tému z programu dňa.

(Článok sa opiera o rozsiahlejšiu publikáciu Morvay, K. a kol. (2005)⁵ a parafrázuje časti tejto publikácie. Veľa pozoruhodných a detailných informácií k tejto téme je zhrnutých napr. v prvej kapitole knihy Schmögenerová (2016)⁶).

⁴ Okáli, I. a kol. (1999): Zhodnotenie doterajších výsledkov transformačného procesu v slovenskej ekonomike, náčrt jeho otvorených problémov a ďalšieho postupu z hľadiska úloh hospodárskej politiky. Expertizna štúdia č.31. Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava.

⁵ Morvay, K. a kol. (2005): Transformácia ekonomiky: skúsenosti Slovenska. Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava.

⁶ Schmögenerová, B. (2016): Kniha o vládnutí. Veda- vydavateľstvo SAV, Bratislava.

Nerovnosti v spotrebe z pohľadu príjmov a cenového vývoja na Slovensku¹

Gabriela Dovál'ová
Ekonomický ústav SAV

Brian König
KOVE, FHI, EUBA

V odbornej literatúre sa autori čoraz frekventovanejšie zaoberajú nerovnosťami v spotrebe, pretože spotrebu považujú za lepší ukazovateľ životnej úrovne ako príjmy. V tejto súvislosti sme si položili otázku, do akej miery sa na Slovensku premietajú nerovnosti v príjmoch do nerovností v spotrebe. Jedným z kľúčových determinantov spotreby (okrem disponibilného príjmu a pod.) je aj cenový vývoj, z tohto dôvodu sme sa pozreli aj na to, či cenový vývoj prispieva k prehlbovaniu nerovností v spotrebe medzi vysoko - a nízko príjmovými domácnosťami. Tieto poznatky sú dôležité najmä pre lepšie pochopenie efektov redistribučných politík ako aj pre nastavenie stratégií boja proti chudobe.

Určitý stupeň nerovnosti v spoločnosti nemusí byť vždy vnímaný ako problematický, napr. ak pôsobí ako stimul k aktivite, podporuje súťaživosť, úspory aj investície. Primeraná miera návratnosti investícií do vzdelávania a určitá diferenciácia pracovných príjmov môže podnietiť akumuláciu ľudského kapitálu aj ekonomický rast napriek tomu, že môže súvisieť s určitou mierou príjmovej nerovnosti. Dlhodobo vysoká miera nerovnosti však môže byť spojená s vysokými spoločenskými nákladmi, môže znižovať možnosti voľby týkajúce sa vzdelania či výberu profesie ako aj znižovať kúpyschopnosť prevažnej časti obyvateľstva, čo môže negatívne ovplyvniť ekonomický rast. Rast nerovností spolu s problematickým demografickým vývojom (starnutie populácie a zvýšená záťaž pre verejné financie) a rýchlym zadlžovaním sa domácností môže v budúcnosti oslabiť makroekonomickú stabilitu, môže viesť k suboptimálnemu využitiu ľudských zdrojov, k zníženiu investičnej činnosti ale aj k zvýšeniu rizika vypuknutia krízy. Vplyvom rastu nerovností sa môže oslabiť aj sociálna súdržnosť, ktorá by mala byť sprevádzaná inkluzívnym rastom, t. j. takým rastom, z ktorého úžitok má celá spoločnosť a nielen určité skupiny obyvateľstva.²

Na nerovnosti v oblasti spotreby je dobré sa najskôr pozrieť cez vývoj čistých peňažných príjmov domácností, ktoré sú jedným z hlavných indikátorov ovplyvňujúcich spotrebiteľské správanie. Ako vidieť na grafe 1, v roku 2015 bol čistý peňažný príjem na jedného člena vysoko- príjmových domácností³ v SR zhruba na úrovni 2,9- násobku čistého peňažného príjmu nízko príjmových domácností.⁴ V oblasti čistých peňažných príjmov zo zamestnania sú tieto nerovnosti medzi vysoko a nízko príjmovými domácnosťami počas celého sledovaného obdobia ešte o niečo vyššie. Pozitívny ekonomický vývoj medzi rokmi 2004 a 2008 pomohol znížiť tieto nerovnosti tým, že pracovné príjmy nízko- príjmových domácností rástli v relatívnom vyjadrení rýchlejšie v porovnaní s priemerom za celú populáciu. Hodnota pomerového ukazovateľa čistých peňažných príjmov zo zamestnania vysoko- a nízko- príjmových domácností medzi

Income Inequality: A Global Perspective. IMF. Strategy, Policy, and Review Department. Dostupné na: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>>, dňa 26. 2. 2018.

³ Za vysoko príjmové domácnosti sú použité údaje za 20 % najbohatších domácností a za nízko príjmové domácnosti 20 % najchudobnejších domácností, pričom je v oboch prípadoch vynechaných horných resp. dolných 5 % kvôli výskytu extrémnych hodnôt (5-20 %, 80-95 %).

⁴ Údaje zo štatistiky rodinných účtov SR boli autorom dostupné za dlhšie časové obdobie (2004-2015). Údaje za roky 2013, 2014, 2016, 2017 boli odhadnuté simuláciou mikro údajov výberového zisťovania rodinných účtov a z tohto dôvodu neboli bližšie analyzované.

¹ Príspevok je výstupom výskumného projektu VEGA č.2/0026/15 Príjmová stratifikácia a perspektívy polarizácie slovenskej spoločnosti do roku 2030.

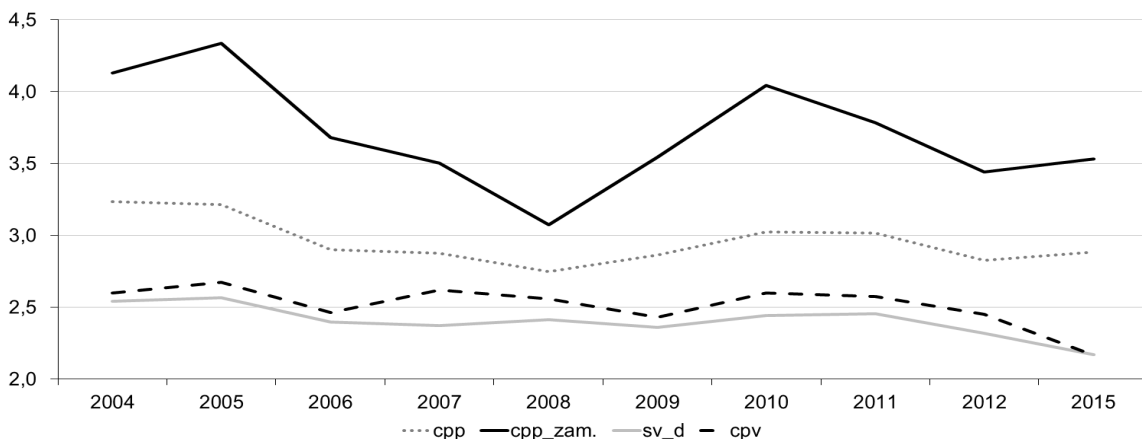
² Dabla-Norris, E. et al. (2015): Causes and Consequences of 26

týmto rokmi poklesla zo 4,1 na 3,1. Po vypuknutí krízy však prichádzali o prácu najmä nižšie kvalifikovaní pracovníci, ktorí boli prevažne na čele nízko- príjmových domácností. V dôsledku toho hodnota pomerového ukazovateľa čistých peňažných príjmov zo zamestnania vysoko- a nízko- príjmových domácností sa opäť zvýšila a v roku 2010 dosiahla úroveň 4,0. Kríza tak prehĺbila nerovnosti v oblasti disponibilných príjmov domácností na Slovensku. Aj napriek tomu, že po roku 2010 sa hodnota tohto ukazovateľa mierne znižovala, do roku 2012 nedosiahla predkrízovú úroveň. Medzi rokmi 2012 – 2015 došlo dokonca k miernemu nárastu hodnoty tohto pomerového ukazovateľa, čo bolo spôsobené rýchlejším rastom priemerných čistých peňažných príjmov zo zamestnania vysoko- príjmových domácností v porovnaní s nízko- príjmovými.

Nerovnosti v oblasti čistých peňažných výdavkov a najmä v oblasti spotrebných výdavkov boli o niečo nižšie ako nerovnosti v oblasti príjmov. Pomerové ukazovatele vysoko- príjmových a nízko- príjmových domácností týchto dvoch indikátorov sa v sledovanom období pohybovali približne okolo hodnoty 2,5. Medzi rokmi 2012 – 2015 došlo k zníženiu tohto pomerového ukazovateľa. Rast nerovností v oblasti príjmov sa tak na Slovensku plne nepretavil do rastu nerovností v oblasti spotreby. Bolo to najmä v dôsledku vplyvu kombinácie viacerých faktorov.

Vo všeobecnosti domácnosti využívajú (napr. v čase poklesu príjmov) na vyrovnávanie spotreby: úspory, pôžičky, úvery, pravidelné príjmy od iných členov rodiny alebo vládne transfery. Ako je to teda na Slovensku? V štruktúre príjmov najmä nízko ale aj vysoko príjmových domácností majú majetkové príjmy (t.j. príjem z úrokov, dividendy, zisky z kapitálových investícií, či príjem z prenájmu hnuteľného a nehnuteľného majetku), ktoré by domácnostiam umožňovali efektívne vyrovnávať spotrebu v čase len nízky podiel. Podobne nízky podiel majú aj pravidelné príjmy od iných domácností. Jednoznačne najvyšší podiel na čistých peňažných príjmoch vysoko- aj nízko- príjmových domácností majú pracovné príjmy. V čase vypuknutia krízy, s rastom miery nezamestnanosti (najmä tých nižšie kvalifikovaných pracovných síl), klesali pracovné príjmy výraznejšie najmä u nízko príjmových domácností. Je možné predpokladať, že tieto domácnosti z dôvodu relatívne nízkych príjmov už v predkrízovom období neboli schopné tvorby tzv. peňažného vankúša, ktorý by ich ochránil v čase zhoršenia situácie na trhu práce. Dôležitú úlohu tu zohrali sociálne príjmy, ktorých podiel na celkových príjmoch v čase krízy rástol, čím čiastočne pomohol vykompenzovať výpadok pracovných príjmov. Z pohľadu správneho nastavenia sociálnej politiky ako aj iných nástrojov hospodárskej politiky je dôležité poznať ako sa zmeny príjmov transformujú do spotreby a aké možnosti domácnosti využívajú na vyrovnanie straty pracovných príjmov v čase

Graf 1: Vývoj nerovností v oblasti príjmov a výdavkov v SR, r. 2004 – 2015

Prameň: Vlastné spracovanie z údajov štatistiky rodinných účtov ŠÚ SR

Poznámky: Ide o pomerový ukazovateľ: Pomer hodnôt vo vysoko- a nízko- príjmových domácnostiach. cpp – čistý peňažný príjem domácnosti, cpp_zam – čistý peňažný príjem domácnosti zo zamestnania, sv_d – spotrebné výdavky domácnosti, cpv – čisté peňažné výdavky domácnosti

poklesu ekonomickej aktivity. Tieto poznatky sú dôležité z pohľadu pochopenia efektov pôsobenia redistribučných politík ako aj nastavenia stratégií boja proti chudobe.

Je známe, že na Slovensku sú relatívne vysoké regionálne nerovnosti v oblasti ekonomickej výkonnosti ale aj príjmov, na čo upozorňuje i viacero štúdií.⁵ Podľa OECD⁶ patrilo Slovensko (spolu s Austráliou, Mexikom, Izraelom a Estónskom) v roku 2014 ku krajinám s najväčšími regionálnymi nerovnosťami disponibilných príjmov. Zároveň patrilo do skupiny krajín, v ktorých sa medzi rokmi 2000 – 2013 najviac tieto regionálne nerovnosti prehĺbili. Preto vyvstáva otázka, ako sa tieto regionálne nerovnosti v disponibilných príjmoch prejavujú v regionálnych nerovnostiach v spotrebe.

Na obrázku 1 vidieť, že Košický, Prešovský a Banskobystrický kraj patria do skupiny regiónov s najnižšími priemernými spotrebnými výdavkami na jedného člena domácnosti v SR. Do skupiny krajov s priemernými spotrebnými výdavkami na člena domácnosti v rozpätí medzi 350 – 400 eur

možno zaradiť Nitriansky, Žilinský, Trnavský a Trenčiansky kraj. Priemerné spotrebné výdavky na člena domácnosti vo výške nad 400 eur mali len domácnosti z Bratislavského kraja. Výška priemerných mesačných spotrebných výdavkov domácností je značne regionálne diferencovaná, pričom je vo veľkej miere determinovaná kombináciou pôsobenia ekonomických faktorov (napr. výška disponibilných príjmov domácností, výška pracovných príjmov, možnosti uplatnenia sa na trhu práce, možnosti tvorby a využitia úspor, cenový vývoj a pod.) ale aj tých neekonomických (napr. počet členov domácnosti, regionálne zvyklosti, preferencie, vzdelanostná úroveň a iné). Vo všeobecnosti pritom platí, že skupiny regiónov s vyššou mierou nezamestnanosti a nižšou úrovňou disponibilných príjmov majú aj nižšiu úroveň priemerných spotrebných výdavkov.

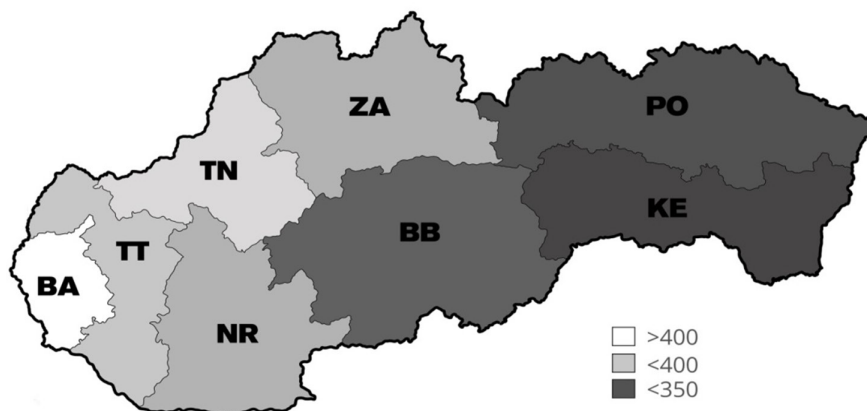
K prehlbovaniu nerovností medzi vysoko a nízko príjmovými domácnosťami v sledovanom období výrazne prispieval aj cenový vývoj (graf 2), nakoľko ceny nevyhnutých tovarov a služieb⁷ rástli omnoho rýchlejšie ako ceny luxusných tovarov a služieb, pričom práve tie však v spotrebnom koši nižšie príjmových domácností tvorili najväčší podiel. V roku 2015 bol podiel

⁵ Napr. OECD (2013): OECD Regions at a Glance 2013. OECD Publishing. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1787/reg_glance-2013-en>, dňa 26. 2. 2018.

⁶ OECD (2016): OECD Regions at a Glance 2016. OECD Publishing. Dostupné na: <http://www.apah.pt/media/publicacoes_tecnicas_sector_saude_2/OECD-Regions_at_a_Glance_2016.pdf>, dňa 26. 2. 2018.

⁷ Za skupinu nevyhnutných tovarov a služieb boli použité kategórie COICOP (CP01 – potraviny a nealkoholické nápoje; CP04 – bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá) a za luxusné kategórie (CP03 – odevy a obuv; CP05 – nábytok, bytové zariadenia a údržba domu; CP06 – zdravie; CP09 – rekreácia a kultúra; CP11 – hotely, kaviarne a reštaurácie).

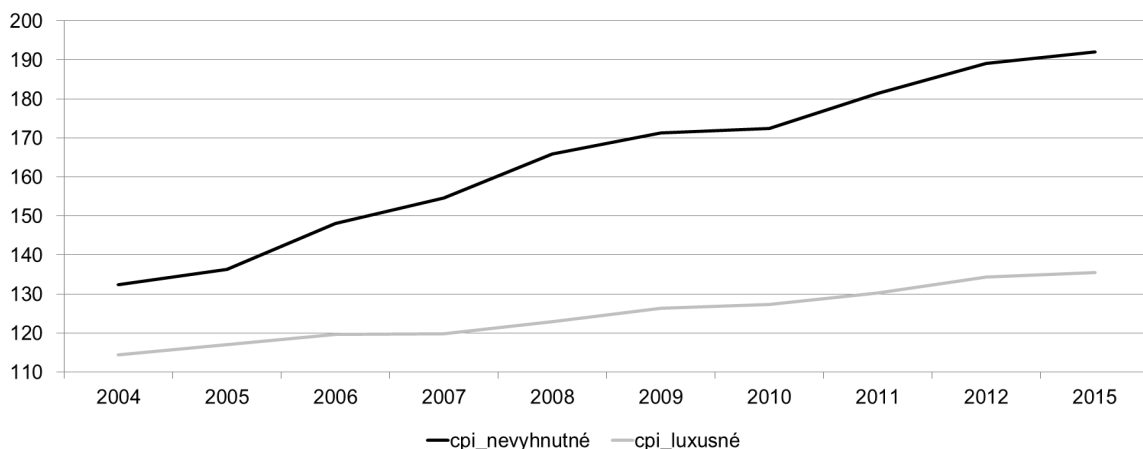
Obrázok 1: Regionálne nerovnosti spotrebných výdavkov, r. 2015, eur (v cenách roku 2015)

Prameň: Vlastné spracovanie z údajov štatistiky rodinných účtov ŠÚ SR.

Poznámky: Priemerné mesačné spotrebné výdavky domácnosti (okrem domácností na čele so starobným dôchodcom) boli prepočítané na jedného člena domácnosti.

Graf 2: Vývoj vážených cenových indexov pre skupiny luxusných a nevyhnutných tovarov a služieb v SR, úroveň roka 2000 = 100

Prameň: Vlastné spracovanie z údajov štatistiky rodinných účtov ŠÚ SR

Poznámky: Ide o pomerový ukazovateľ: Pomer hodnôt vo vysoko- a nízko- príjmových domácnostiach. cpp – čistý peňažný príjem domácnosti, cpp_zam – čistý peňažný príjem domácnosti zo zamestnania, sv_d – spotrebné výdavky domácnosti, cpv – čisté peňažné výdavky domácnosti

výdavkov na nevyhnutné tovary a služby nízko- príjmových domácností (50,2 %) na celkových spotrebných výdavkoch približne o 10 p.b. vyšší ako u vysoko- príjmových domácností (40,5 %). Zároveň podiel výdavkov na luxusné tovary a služby bol u nízko- príjmových domácností o 6 p.b. nižší ako u vysoko- príjmových domácností (podiel 22,2 % u nízko- príjmových domácností v porovnaní s 28,2% u vysoko príjmových domácností). Deflačné tendencie, ktoré sa na Slovensku prejavovali od roku 2013 podporili spolu s poklesom úrokovej miery a väčšou dostupnosťou úverov ako aj zlepšovaním situácie na trhu práce realizovanie odloženej domácej spotreby najmä u nízko príjmových domácností, čím sa mierne znížili nerovnosti v oblasti spotreby.

V súvislosti s potrebou znižovania (regionálnych) nerovností je žiaduce efektívne nastavenie politik smerovaných na odstraňovanie nedokonalostí trhu práce ako aj znižovanie inštitucionálnych zlyhaní, ktoré ovplyvňujú tvorbu pracovných miest najmä nízkokvalifikovaných pracovných síl. Veľký význam pri znižovaní nerovností má aj vzdelávanie a to najmä v kontexte technologických zmien. Je možné predpokladať, že technologické faktory by mohli v budúcnosti podporiť ďalšie prehlbovanie príjmových nerovností a teda aj nerovností v oblasti spotreby. Mnohé pracovné pozície budú vytláčané

procesom automatizácie. Zlepšovanie kvality vzdelania a eliminovanie bariér k vyššiemu vzdelaniu ale aj podpora a zvyšovanie kvality odborného vzdelávania sú dôležité z pohľadu znižovania rozptylu pracovných príjmov. Otázne však zostáva, do akej miery budú postačujúce opatrenia súvisiace so zvyšovaním kvalifikácie a do akej miery bude potrebné zväziť aj iné opatrenia, napr. opatrenia týkajúce sa redistribučnej hospodárskej politiky. Do budúcnosti sa tiež ukazuje ako problematický demografický vývoj, ktorý by mohol prehĺbiť už existujúce nerovnosti v príjmoch ale aj v spotrebe medzi regiónmi. Riziko prehlbovania rozdielov medzi regiónmi v súvislosti s demografickým vývojom súvisí aj s vysídľovaním a zhoršujúcou sa vekovou štruktúrou vidieckych oblastí, v ktorých dochádza k rastu počtu osôb v poproduktívnom veku v pomere k počtu osôb v produktívnom veku. Tieto skutočnosti sa v budúcnosti odzrkadlia nielen na celkovej výške spotrebných výdavkov v regiónoch (vzhľadom na relatívne nízku úroveň dôchodkov), ale aj na štruktúre spotreby.

Viac sa o tom dočítate tu:

Dováľová, G.- König, B. (2017): Spotreba domácností na Slovensku vo svetle zmien príjmov a cien. Bratislava: EÚ SAV. WP 92. ISSN: 1337-5598.

Aké sú dôsledky asymetrických informácií na poistnom trhu?

Zuzana Littvová
Kooprativa poisťovňa, a.s., VIG

Recenzia vedeckej monografie:

Jurkovičová, M. – Brokešová, Z. – Ondruška, T. – Pastoráková, E. – Péliová, J.

Ekonomické a spoločenské súvislosti informačnej nerovnováhy na poistnom trhu

Vydavateľstvo EKONÓM, 2017, ISBN 978-80-225-4450-4

Koncom roka 2017 knižný trh odborných publikácií obohatila monografia, ktorá sa zameriava na dostupnosť, vyváženosť alebo skôr nevyváženosť informácií v poisťovníctve.

Autorský kolektív aj vďaka tomu, že ho tvoria odborníci pôsobiaci dlhodobo na ekonomických katedrách Ekonomickej univerzity v Bratislave, ponúka zaujímavé a jedinečné makroekonomické spracovanie informačnej nerovnováhy poisťovní na jednej strane a poistených na strane druhej. Nerovnomerne rozdelené informácie totiž ovplyvňujú nielen rozhodovanie sa spotrebiteľov na strane dopytu, ale aj rozhodnutia reprezentantov ponuky poistenia (poisťovní). Poznanie príčin vzniku informačnej nerovnováhy na poistnom trhu a jej prejavov, je kľúčové pre hľadanie možností ich riešenia. Pozitívne preto hodnotím zhmutie existujúcich poznatkov a hlavných prístupov aplikovaných v doterajších výskumoch uskutočnených k predmetnej problematike. Monografia si preto od čitateľa vyžaduje mať ekonomické znalosti tak zaužívaných termínov ako aj finančných súvislostí s apelom na základy štatistického dotazovania. Spracovanie monografie nadväzuje a v plnej miere sa odvoláva na tieto poznatky a tak ju posúva do vedeckej roviny.

Autori informačnú nerovnováhu a súvislosti s ňou spojené riešia v šiestich samostatných kapitolách. Nosnými informáciami sú publikácie vo veľkej miere zahraničných autorov, výstupy riešeného projektu VEGA 1/0849/15 doplnené vlastnou experimentálnou štúdiou a dotazníkovým dopytovaním so spracovaním údajov cez program SAS Enterprise Guide. Takto vyskladané informácie tvoria základ pre zadefinovanie informačnej nerovnováhy, na ktoré nadväzujú dve teoretické kapitoly. Kapitola psychológie sa zameriava na vplyv

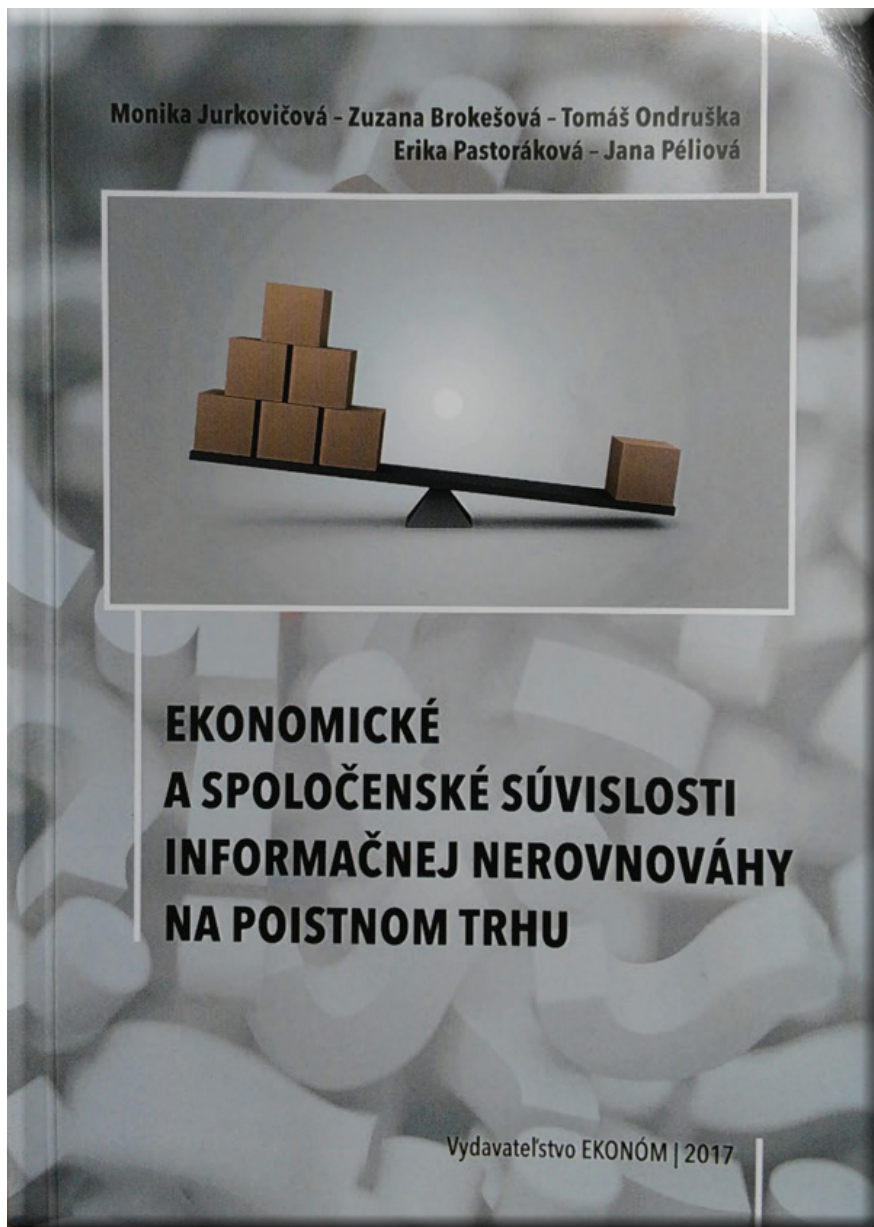
informácií v dopyte po poistení. Jej pochopenie je na poistnom trhu nevyhnutné. V prípade neprofesionálnych spotrebiteľov sú totiž ich schopnosti spracovania dostupných informácií limitované. Práve psychológia a jej aplikácia vo forme behaviorálnej ekonómie umožňuje pochopiť odchýlky od racionálneho správania sa a možnosti využívania informácií.

Nadväzujúca kapitola už rieši konkrétny dopad informačnej nerovnováhy na správanie sa spotrebiteľov na poistnom trhu. Kľúčovými témami sú sklon k nadmernej sebadôvere a nemorálne správanie sa na poistnom trhu. Autori poukazujú na to, že základnými atribútmi nemorálneho správania sa sú motivácia (vnútorná alebo vonkajšia) a naskytnutá príležitosť. Rovnako významná je aj etická rovina vnímania nemorálneho správania sa spotrebiteľov na poistnom trhu. Podľa autorov, ak sa spoločnosť ako taká vyznačuje vyššou mierou akceptácie nemorálneho správania sa, prispieva to k vyššiemu sklonu k takémuto správaniu. Teoretické východiská a výsledky výskumov rozširujú autori vo štvrtej a piatej kapitole. Opisujú vlastný výskum uskutočnený vo forme laboratórneho ekonomického experimentu s cieľom testovať vplyv informačnej nerovnováhy na finančných agentoch, ako aj kvantifikáciu tohto vplyvu na zmenu užitočnosti na poistnom trhu. V piatej kapitole prinášajú vlastné výsledky z dotazníkového dopytovania zo SR, prostredníctvom ktorej kvantifikovali vplyv psychológie na rozhodovanie sa v otázkach poistenia. Uvedené celky uzatvára posledná kapitola zaoberajúca sa informačnou

nerovnováhou na trhu dôchodkového zabezpečenia.

Oceňujem rozmanitosť spracovávaných informácií celým autorským kolektívom a prácu s veľkým množstvom dostupnej zahraničnej literatúry. Táto rozmanitosť ale na druhej strane spôsobuje, že spracovávané celky nie sú podľa môjho názoru ucelené s vyvedením jasných záverov tak v teoretickej ako aj analytickej časti. Aj napriek absentujúcim záverom, ktoré

by riešenú problematiku sprehľadnili, pozitívne hodnotím, že výsledky uskutočnených vlastných výskumov s ich hypotézami a zisteniami sú z textu zreteľné. Taktiež by som z môjho profesijného hľadiska ocenila, keby sa autori viac do hĺbky venovali problematikám rezonujúcimi v praxi, konkrétne dopadu informačnej nerovnováhy na spotrebiteľa a poisťovne. Týmto by z vedeckej roviny monografiu preklopili ešte aj do praktickej odbornej línie.

Číslo, ktoré nás zaujalo

313 563 558 %

Ivan Francisti
študent, NHF, EUBA

Takúto hodnotu dosiahla najvyššia úroveň miery inflácie počas obdobia hyperinflácie v Juhoslávii (resp. v Srbsku a Čiernej Hore ako nástupníckom štáte). Uvedená hodnota sa viaže k januáru 1994 a ide o mesačnú mieru.

Tomuto prípadu hyperinflácie (živenej emisiou peňazí na splácanie dlhov) patrí 3. miesto v rebríčku najdlhšie trvajúcich zaznamenaných a zdokumentovaných prípadov hyperinflácie vo svete (s dĺžkou trvania 22 mesiacov). Dlhšie trvajúce hyperinflácie boli zaznamenané v Číne (26 mesiacov a to od 1947 až 1949) alebo v Nikaragve (48 mesiacov a to od roku 1987 až

1991). Takisto 3 miesto zaberá aj vo svetovom rebríčku podľa mesačnej úrovne hyperinflácie (vyššiu hyperinfláciu mali v Zimbabwe v roku 2008 na úrovni 79 000 000 000%, ešte vyššiu hyperinfláciu zažili v Maďarsku v roku 1946 a to na mesačnej úrovni 13 600 000 000 000 000%).

A ako sa inflácia tohto kalibru prejavila v bežnom živote? Mzdy sa museli vyplácať denne. V priebehu vášho posedenia v kaviarni sa cena kávy mohla aj zdvojnásobiť. Ak ste sa počas nákupov zdržali, už vám peniaze nemuseli stačiť...

Obrázok 1: „Inflačná“ bankovka z tých čias: 11 núl v rade

Prameň: Wikipedia Commons.

